

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін

Петренко Жанін Махмуд

ТЕМА РОБОТИ

Проблеми та перспективи китайсько-американських відносин у XXI ст.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр»
за спеціальністю 291 – міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, професор
Дмитренко Степан Петрович

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КИТАЙ І США В СИСТЕМІ АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ	6
1.1 Роль та інтереси США та Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	6
1.2 Пріоритети і головні протиріччя в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні у контексті китайсько-американських відносин.	15
РОЗДІЛ 2: ДИНАМІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН МІЖ КИТАЄМ І США	24
2.1 Проблема приналежності спорних островів ЮжноКитайського моря во внешней политике КНР и позиция США	24
2.2 Торгово-экономическое сотрудничество Китая и США в рамках АТЭС	34
РОЗДІЛ 3 КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ СТРУКТУРАХ (НА ПРИКЛАДІ АТЕС І АСЕАН)	44
3.1 Стан і проблеми китайсько-американських відносин з країнами АСЕАН	44
3.2 Перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Китаєм та США	55

ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення проблеми розвитку китайсько-американських двосторонніх відносин, їх сутності та динаміки. Крім того, дуже важливо враховувати місце і роль цих факторів в регіональних структурах (на прикладі АТЕС і АСЕАН), перспективи їх торговельно-економічного партнерства, практичний досвід вирішення багатьох проблем внутрішньо регіонального розвитку.

Важливе значення має також вивчення ролі Китаю та США у розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону у XXI столітті у зв'язку з дестабілізуючою роллю останніх. Очевидно, що на фоні зіткнення зовнішньополітичних та економічних інтересів між «старим» лідером США та «новим» центром сили Китаєм регіон виступає своєрідним майданчиком для суперництва, що створює небезпечні конфліктні ситуації. На нашу думку, відповідальність за створення такої ситуації майже порівну лежить як на США, які щосили намагаються зберегти свої лідируючі позиції в регіоні, так і на Китай, який прагне розширити сферу свого впливу та повного одноосібного панування не лише у Південно-Східній Азії, а й у перспективі на всьому Азіатсько-Тихоокеанському просторі.

Таким чином, на мою думку, дослідження інтеграційних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні у XXI столітті в контексті китайсько-американських відносин є актуальним та науково обґрунтованим.

Об'єкт дослідження. Китайсько-американські відносини.

Предмет дослідження. Проблеми та перспективи у XXI столітті.

Хронологічні рамки. Дослідження охоплюють період першого десятиліття 2000-х років, коли змінювався баланс сил в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та почала реалізовуватися нова зовнішньополітична лінія КНР, а саме проголошена політика "мирного піднесення Китаю". Однак, аналіз специфіки та протиріччя

китайсько-американських відносин ми розпочинаємо не лише з цього періоду. Нам важливо мати доступ до передісторії їх розвитку, зокрема до періоду 1990-х років. У цей час США виявляли "турботу" від Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що дало Китайській Народній Республіці можливість вільно реалізовувати політику інтеграції з країнами регіону.

Мета роботи. Дослідження основних тенденцій торговельно-економічного та політичного співробітництва між Китаєм та США на початку XXI століття та аналіз основних проблем та перспектив розвитку китайсько-американських двосторонніх відносин. Для досягнення поставленої мети ми визначили такі **завдання**:

1. Розглянути інтереси та роль США та Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні на початку XXI століття.
2. Визначити основні пріоритети та суперечності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в контексті китайсько-американських відносин.
3. Вивчити проблему причетності спірних островів Південно-Китайського моря до зовнішньої політики Китаю та визначити позицію США з цього питання.
4. Повторити функції торговельно-економічного співробітництва між Китаєм та США в рамках АТЕС.
5. Оцінити стан та виклики китайсько-американських відносин з країнами АСЕАН.
6. Проаналізувати перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Китаєм та США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні на початку XXI століття.

Методологічна основа. Системний підхід і принцип наукової об'єктивності, що дозволило розглянути китайсько-американські відносини в контексті регіональних процесів і проаналізувати їх закономірності, динаміку,

а також взаємозв'язок і взаємозалежність протягом обраного нами хронологічного періоду.

Було використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез, узагальнення та опис. Ця група методів дозволила грамотно систематизувати інформацію про зовнішню політику США та Китаю, визначити її основні інтереси та пріоритети.

Серед спеціальних методів, що дозволили вирішити поставлену мету і завдання, були: метод класифікації, експертні оцінки, порівняльно-історичний та історичний методи. З їх допомогою ми змогли розглянути загальні тенденції розвитку двосторонніх відносин, виявити специфіку розвитку регіональних інтеграційних процесів у XXI столітті на прикладі Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Порівняльно-історичний метод дозволив більш детально проаналізувати динаміку та еволюцію відносин між США та Китаєм в історичній площині.

Практична значимість. Аналіз взаємодії між Китаєм і США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні на початку XXI століття є практично значущим з кількох причин. По-перше, він має велике вплив на міждержавні відносини, допомагаючи формулювати зовнішню політику та стратегії інших держав у регіоні. Крім того, розгляд економічних відносин між цими двома гігантами допомагає передбачати та аналізувати економічні наслідки для регіону та світової економіки. Не менш важливий є безпековий аспект, оскільки розуміння спірних питань та конфліктів між Китаєм і США впливає на стабільність та безпеку в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Структура дипломної роботи передбачає вступ, де формулюється проблема, визначається мета дослідження та актуальність теми. Подальший теоретичний огляд включає аналіз геополітичних концепцій, особливостей Азіатсько-Тихоокеанського регіону та основних аспектів взаємодії між Китаєм і США. Далі проводиться аналіз геополітичного контексту відносин, враховуючи історичний нарис, причини конфліктів та співпраці, а також

вплив геополітичних чинників на взаємини. На завершення роботи розглядається економічний аспект відносин Китаю та США, який включає аналіз торгівельних відносин, інвестицій та економічних стратегій. Складається робота зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (56 найменувань).

РОЗДІЛ 1. КИТАЙ І США В СИСТЕМІ АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Роль та інтереси США та Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Після краху біполярної системи міжнародних відносин Сполучені Штати Америки є однією з небагатьох держав, яка претендує на звання світового лідера. Вони займають лідируючі позиції в більшості ключових сфер, таких як політика, військова складова, економіка і так далі. Відомо, що протягом десятиліття після розпаду СРСР США залишалися єдиною наддержавою, а світ став однополярним більш ніж на десятиліття, разом зі США як єдиним центром сили.

Сполучені Штати Америки зі своїм статусом світового лідера знаходять свій інтерес у всіх куточках планети і відчувають свою відповідальність за майбутній світовий порядок. Американці по-особливому відчувають «значимість» Америки, яку вони бачать як «місто на пагорбі». Оскільки на горизонті не було явних супротивників у вигляді будь-якої держави, було поставлено завдання зберегти і зберегти лідерство. Але це не могло тривати вічно, і політика збереження однополярності не могла панувати вічно. У світі відбуваються кардинальні зміни, світопорядок поступово еволюціонує, переходячи від однополярного до поліцентричного. Однією з вагомих причин радикальних змін у системі відносин та глобальному балансі сил є динамічний розвиток нових центрів сили, насамперед в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Не випадково азіатські економіки зазнали найменших втрат під час останньої економічної кризи 2008 року, а сьогодні є найбільш активно розвиваються в сучасному світі [1].

З огляду на стрімке зростання Азіатсько-Тихоокеанського регіону, торговельні відносини США також істотно змінилися, наприклад, торговельні показники показали зростання з \$300 млрд в 1990 р до \$ 900 млрд в 2006 році. Стає очевидним, що існуюча економічна політика віджила своє, і потребує модернізації, що обумовлено активним економічним розвитком країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Важливо відзначити, що США не тільки мають економічний зв'язок з регіоном, але і виступають в якості однієї зі сторін політичних угод з такими країнами регіону, як Таїланд, Філіппіни, Сінгапур, Австралія і Японія. Остання є головним союзником США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Довгий час в регіоні не було явного лідера, тому США легко зайняли цю позицію. Головною метою було збереження стабільності та рівноваги в регіоні. Крім того, варто відзначити поступове зростання американців азіатського походження і їх сильний культурний вплив на регіон [2].

З урахуванням цих фактів основними напрямками співпраці можна назвати політичний, культурний та економічний. Можна виділити короткий перелік інтересів США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні:

- Забезпечення безпеки американських громадян в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та протидія всім проявам транснаціонального тероризму.
- Вихід на локальні ринки за рахунок розширення партнерських відносин на полях саміту АТЕС, тим самим відкриваючи нові перспективи розвитку економічних відносин з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.
- Свобода судноплавства. США виступають за свободу доступу до морів і реалізують цей напрямок, розробляючи та співпрацюючи з країнами регіону щодо основних кодексів судноплавства.
- Вона намагається зберегти баланс сил в регіоні, не допускаючи зміцнення позицій Китаю.

- Вона є зятим противником розповсюдження зброї масового ураження в регіоні, а також розвитку таких видів озброєння. Ці інтереси реалізуються шляхом переговорів між Південною Кореєю, Китаєм та Російською Федерацією з проблемного питання ядерного статусу Північної Кореї.

- Реалізація політики поширення демократії та прав людини. Ця політика застосовується в усіх регіонах світу, і ця ініціатива призвела до встановлення демократичних режимів на Тайвані, Філіппінах і в Південній Кореї.

- Збереження та розвиток існуючих альянсів з лояльними до США країнами.

У ХХІ столітті можна констатувати, що США мають ще один напрям в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні для реалізації своїх геополітичних та геоекономічних інтересів у регіоні: «реалізацію» ідеї «стримування потенційних лідерів шляхом інтеграції» [3]. Її сенс полягає у свідомому залученні КНР на даному етапі, як провідного конкурента, що претендує на лідерство в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, в системі глобальних міжнародних відносин, і за рахунок цього, Запровадити політику превентивного військового стримування, щоб навчити її грати за американськими правилами.

Проводячи вищезазначену політику, Сполучені Штати керуються наступними концепціями і доктринами, і хоча багато концепції давно застаріли, і сучасні парадигми також дотримуються фундаментальних моментів:

- Політика відкритих дверей, головною метою якого було вільне проникнення американського капіталу в Китай, який на той час був закритою країною, результатом концепції стало багатостороннє співробітництво між країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

- Політика Рузвельта щодо підтримки японського імперіалізму в

російсько-японському конфлікту з метою послаблення Росії з метою недопущення її проникнення в Північний Китай (1905 р.).

- Політика збереження статус-кво в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, забезпечення територіальної цілісності Китаю (конференція у Вашингтоні, 1920 г.).

- Політика збереження двосторонніх союзів з Австралією, Японією, Таїландом і Філіппінами для забезпечення своїх інтересів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні після Другої світової війни.

Роблячи висновок з наведених вище історичних даних, можна підкреслити, що тривалий час політика США була спрямована на те, щоб спробувати зберегти баланс сил всередині регіону з метою створення протизваги країні, яка намагається зайняти лідируючі позиції в регіоні. Ця політика не змінилася в цьому столітті, але стала більш багатогранною і нюансованою, в тому числі граючи на два фронти, використовуючи широку мережу угод, вдаючись до нових правил світового устрою і нових методів впливу.

Відомо, що на лідерство в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні претендують не тільки США, а й країни з економікою, що стрімко розвивається. Вивчення історії міжнародних відносин показує, що влада не є абсолютним поняттям: держави збільшують свій вплив або втрачають його через економічні кризи, конфлікти, стихійні лиха або економічне зростання тощо.

В даний час ті країни, які повною мірою використовують наявні в країні ресурси, проривні технології, а також інструменти жорсткої і м'якої сили, здатні підвищити свої позиції в ієрархії міжнародних відносин [4]. З періоду реформ Ден Сяопіна економіка Китаю розвивалася гігантськими темпами. Жодна інша країна світу не показала такого вражаючого і стабільного зростання за такий тривалий час.

Китай довів ефективність своєї економічної моделі та показав здатність

ефективно планувати прогресивну стратегію розвитку країни. Важливо також відзначити вмiле використання наявних ресурсiв для посилення свого впливу у свiтi та Азiатсько-Тихоокеанському рiгiонi зокрема.

КНР має наступне бачення поточного стану справ в Азiйсько-Тихоокеанському рiгiонi: розглядаючи рiгiон з точки зору безпеки, китайські експерти вважають його вiдносно стабiльним (з огляду на полiтичні ризики) i визнають, що в ситуацiї, що склалася, мирний економiчний розвиток вигiдний усiм країнам рiгiону [5]. Однак є ще деструктивні моменти, які проявилися пiд час нещодавньої економiчної кризи, а також невирiшенi територiальнi конфлiкти та втручання трьох країн у вирiшення проблем рiгiону [6].

Тому китайські теоретики бачать наступний сприятливий шлях розвитку нинiшньої рiгiональної системи полiтико-економiчних вiдносин, в якiй буде:

- вирiшено iснуючі суперечки та протирiччя мiж країнами рiгiону, усунуено привiд для нових розбiжностей;
- часткове роззброєння рiгiону пiд спiльним консультативним органом;
- визнання права країн рiгiону йти власним шляхом розвитку;
- подальше розширення та змiцнення рiгiональної полiтичної та економiчної iнтеграцiї;
- Запроваджено новi механiзми полiтичного дiалогу з питань безпеки та швидкого реагування для протидiї нетрадицiйним загрозам рiгiональнiй безпецi.

Найбiльше КНР дратують iнциденти, пов'язанi з порушенням її стратегiчних iнтересiв та планiв у так званiй виключнiй економiчнiй зонi (ВЕЗ) з боку вiйськово-морських пiдроздiлiв країн рiгiону. З огляду на Морську конвенцiю ООН, тiльки держава, до якої належить ВЕЗ, має виключне право контролювати вiйськову дiяльнiсть iнших держав в цiй зонi.

Проблема полягає в тому, що КНР підписала конвенцію, а США її не ратифікували і, відповідно, не взяли на себе виконання цих зобов'язань.

Так, США не вважають за необхідне координувати свої кроки з КНР, маючи право забезпечувати безпеку збройних сил регіону, в т. ч. їх союзників. У КНР наголошують, що нинішня політика США загрожує суверенітету та національним інтересам країни.

Такі розбіжності між країнами спричиняють зростання напруженості в регіоні, іноді трапляються неприємні інциденти із застосуванням військово-морського флоту та авіації. Останні випадки цього траплялися в березні, травні 2009 року, лютому 2011, 2012 років, коли китайські літаки загрозували кораблям ВМС США. Американська та японська авіація також ігнорують спроби Китаю створити спеціальну зону протиповітряної оборони над спірними територіями регулярно ламаючи його [7].

Проблема, яка регулярно виникає й ламає китайсько-американські відносини, безпосередньо пов'язана з невирішеним питанням щодо права власності на острови Південно-Китайського моря, і подальший стан справ у регіоні прямо залежатиме від ситуації між країнами у цьому напрямку.

Один з головних пріоритетів зовнішньої політики Китаю - посилення його військово-економічної міці в регіоні Азійсько-Тихоокеанського басейну. Модернізація у військовій сфері спрямована на розширення впливу Китаю в регіоні та забезпечення захисту від можливих конфліктів з його сусідами. Річні збільшення бюджету на оборону на 10% та розробка новітніх засобів ведення війни - це лише деякі з заходів, що приймаються. Однак такий військовий зміцнення Китаю викликає серйозні обурення та побоювання інших держав регіону, які розпочали модернізацію своїх збройних сил у зв'язку з цим.

Другим пріоритетним напрямом для Китаю є розвиток економічного впливу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Для досягнення цієї мети Китай використовує регіональні інтеграційні механізми та створює нові або зміцнює

вже існуючі об'єднання. Проте на шляху до такого об'єднання Китаю стоять дві проблеми: по-перше, це обережність країн регіону у подальшій інтеграції з Китаєм через небезпеку повної економічної залежності; по-друге, це протистояння та конкуренція зі Сполученими Штатами в регіоні.

Основні напрями інтересів Китаю можна визначити наступним чином:

- посилення економічного впливу Китаю в регіоні;
- забезпечення загального добробуту Китаю;
- Створення гарантії енергетичної безпеки країни;
- захоплення політичного контролю над Тайванем, забезпечення погіршення дипломатичних позицій останнього з країнами регіону;
- Зміцнення позицій Китаю як одного з центрів нового світового порядку, послаблення позицій США в регіоні та поширення його домінуючого впливу на всю Південно-Східну Азію.

Якщо розглядати новітній період зовнішньої політики Китаю в регіоні, то можна констатувати його більший успіх у порівнянні з політикою США. В даний час економічні зв'язки з Китайською Народною Республікою вважаються більш привабливими для регіональних держав, ніж з США. На це вказує тісніші зв'язки Китаю з АСЕАН, формування зони вільної торгівлі між останніми, а також, на відміну від скасування Транстихоокеанського партнерства з боку США. В даний час Китай проводить більш привабливу інвестиційну політику в регіоні, надаючи країнам, що розвиваються, практично необмежені кредити та інвестиції в регіоні в обмін на політичні поступки. Що стосується ряду китайських компаній, то вони більш успішні в регіоні завдяки своїм довгостроковим цілям, а не ставили прибуток понад усе, чого не можна сказати про американські компанії, які часто мають зобов'язання перед акціонерами та громадянським суспільством [8].

Можна з упевненістю сказати, що сьогодні в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні йде боротьба між США і Китаєм за лідерські позиції в регіоні. Це проявляється у підтримці потенційних

супротивників Китаю, таких як Індія та Японія, водночас допомагаючи впоратися зі спробами послабити ці країни ззовні Китаю.

Також важливо відзначити, що прямого протистояння між США та Китаєм немає. Причому співробітництво між країнами не обмежується вигідними економічними угодами, а включає також збереження миру на Корейському півострові, збереження стабільності в Південно-Китайському морі, а також збереження загальної стратегічної стабільності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Присутність сильного Китаю позитивно позначається на позиціях США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Вона дає обґрунтування своєї військової присутності в регіоні, утримання в ньому союзників, а також ймовірності набуття нових через загрозу з боку Півночі. Агресивна політика Китаю, спрямована на домінування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, має конкретні результати для США, а саме: зміцнення союзницьких зв'язків з Південною Кореєю, збереження військових баз в останній, а також в Японії, а також набуття більш тісних зв'язків з Філіппінами, Індією та В'єтнамом. Слід також мати на увазі, що практично єдиним чинником добрих відносин між цими країнами та США є побоювання останніх щодо посилення сили перед обличчям Китаю, що ґрунтується на вірі у здатність США підтримувати стабільність та безпеку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Формально зберігаючи нейтралітет у китайсько-індійських відносинах, але що стосується союзницьких зобов'язань, вони рішуче підтримують сторону союзника в суперечках з Китаєм, що було продемонстровано під час з'єднань спірних островів Сенкаку і групи островів Південно-Китайського моря (СКС).

Мета Китаю полягає в тому, щоб перетворити Південно-Китайське море на територію, вільну від ВМС США, і здійснювати незалежний контроль над ним. Південно-Китайське море - регіон, де інтереси країн не тільки не сходяться, але і між ними йде відкрита боротьба.

Можна відзначити, що США ведуть подвійну гру в регіоні, проводячи політику подвійних стандартів [9]. З одного боку, вони підтримують баланс сил у регіоні за рахунок виконання своїх союзницьких зобов'язань, з іншого — намагаються розвивати більш тісну співпрацю з Пекіном, з особливим акцентом на військовій сфері.

У ситуації, що склалася, варто прогнозувати, що відносини з Китаєм та союзниками є взаємозалежними. Граючи у велику гру США, налагоджуючи контакти з Китаєм зі спірних питань, що стосуються двох країн, США підуть на поступки в інтересах Китаю, все більш неохоче виконуючи свої зобов'язання перед країнами регіону.

Об'єктивно, враховуючи наслідки світової фінансової кризи, яка вкрай негативно позначилася на економіці США, змусила відмовитися від деяких ініціатив в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Однак, використовуючи оголошену Бушем війну тероризму, вдалося наповнити азіатський регіон американськими військовими базами. Фактично, вона розширила свою присутність по всьому регіону. На сьогоднішній день адміністрація США планує скоротити фінансування військових в регіоні, багато країн не задоволені американською військовою присутністю, багатьох жителів країн не влаштовують умови утримання баз за їх рахунок. У будь-якому випадку, США потребуватимуть фундаментальних змін у відносинах зі своїми союзниками. У сучасній реальності м'яка сила починає відігравати дедалі важливішу роль, і доводиться рахуватися зі своїми партнерами [10].

Ці зміни почалися зі створення потрійного альянсу між Індією, Японією та США, який зараз виконує функції стратегічного консультативного органу. Заплановані спільні навчання, і всі країни, прагнучи до стратегічної стабільності, намагаються створити альтернативну архітектуру безпеки в регіоні.

Цей альянс переслідує єдину мету — створити гідну протизаги могутності Китаю в регіоні, а також перешкодити прагненню останнього

висунути свої домінуючі права в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Ці країни, згідно із заявою, виступають гарантами стабільного процвітання на основі демократичного порядку в регіоні. У майбутньому планується приєднати до союзу ще одну велику країну регіону – Австралію. Реалізуючи свої інтереси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, США все частіше намагаються втягнути регіон у світову економіку та політику, захищаючи його від нестабільності та супроводжуючи подальше процвітання.

З усього вищесказаного випливає, що дві країни мають багато спільних інтересів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [11]. Таке зближення інтересів неминуче веде або до співпраці, або до конфронтації. У першому випадку для успішної реалізації своїх прагнень Китай і США повинні прийти до компромісу, зробивши взаємовигідні поступки один одному, в іншому випадку неминучий другий варіант розвитку відносин, тобто конфронтації.

1.2 Пріоритети і головні протиріччя в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні у контексті китайсько-американських відносин.

У зв'язку зі зростанням значення Азіатсько-Тихоокеанського регіону і збільшенням його впливу, як економічного, так і політичного, американська адміністрація почала переглядати свою позицію щодо регіону, і був взятий новий курс на відновлення в регіоні впливу, який був втрачений під час попередньої адміністрації. Пріоритетність азіатського напрямку стала пов'язуватися з питанням збереження домінуючого становища у світі. План «повернення» офіційно проголошено у 2011 році, США до Азії мало на меті зміцнення відносин у регіоні з існуючими союзниками, а також пошук нових прихильників. У плані окреслено необхідність взаємодії з державами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, особливо з Китаєм, сприяння інвестиційному співробітництву та торговельним відносинам, а також просуванню демократичних засад та прав людини в регіоні.

Незважаючи на заявлені орієнтири, найчастіше вони носили і носять декларативний характер [12]. Тези, висловлені на користь поглиблення співробітництва між Китаєм та США, відрізняються від практичних дій, оскільки США усвідомлюють факт посилення китайського впливу в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і те, як це може загрожувати американським позиціям, водночас намагаються розширити свої позиції в регіоні. Традиційно США будують свою присутність на основі військово-політичних союзів з Японією, Філіппінами, Таїландом, Південною Кореєю та Австралією, новий план доповнився акцентом на пошуку та формуванні нових союзів з перспективними державами регіону, такими як Індонезія, Малайзія, В'єтнам.

Головною метою є формування нової інтеграційної структури регіону, в якій США відіграватимуть провідну роль, а Китай, якщо не залишиться осторонь цих процесів, то в будь-якому разі не відіграватиме в них суттєвої ролі. З цією метою США ініціювали створення Транс тихоокеанського партнерства (далі – ТТП), створеного Сінгапуром, Чилі, Перу, Малайзією та Брунеєм, з подальшою метою створення вільної зони торгівлі. У 2008-2010 роках до переговорів приєдналися Перу, Малайзія, В'єтнам та Австралія. Через рік об'єднанням зацікавилася низка інших країн регіону. Незважаючи на відкритість асоціації, можливість активної участі Китаю в ній практично зведена до нуля через критерії, що пред'являються до претендентів. Пекін розглядає ініціативу США як чергову спробу послабити економічний, політичний і дипломатичний вплив Китаю.

У 2012 році міністр оборони Л. Панетта оголосив про стратегію розвитку американських збройних сил в регіоні, повідомлялося про значне збільшення чисельності ВМС в регіоні, довівши його чисельність до 60% від загального флоту [13]. Також було заявлено, що значне нарощування сил не пов'язане з метою стримування впливу Китаю в регіоні, однак, незважаючи на заяви США, Загострення в регіоні продовжувало зростати.

У квітні 2013 року Пекін опублікував Білу книгу з оборони, в якій визначив пріоритетні завдання, що стоять перед оборонним відомством країни, а саме: зміцнення військових альянсів США та збільшення їхньої військової присутності, потенційні загрози територіальному суверенітету Китаю та «правам сусідів», а також зміцнення «трьох сил зла» (екстремізму, сепаратизму та тероризму).⁴¹ Таким чином, зростання суперечностей стало важливою рисою розвитку ситуації в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні на початку другого десятиліття ХХІ ст.

Комплекс кроків, спрямованих на «стримування» КНР, був сприйнятий у Пекіні з настороженням. Влада Китаю надавала перевагу стриманій відповіді, уникаючи відкритої конфронтації, але продовжуючи подальше нарощування сил і міжнародного впливу [14]. Наголошується на відсутності експансіоністської спрямованості у політиці КНР, а також прагненні до подальшого зміцнення відносин зі США.

Китай і надалі дотримуватиметься політики миру та розвитку. Як зазначив Сі Цзіньпін, Китай завжди дотримуватиметься мирного розвитку, проводитиме політику відкритості зовнішньому світу на основі взаємовигідних угод і поважатиме прагнення держав розвиватися за власним обраним шляхом, який не суперечить міжнародному праву.

Разом з тим, дотримуючись мирного шляху розвитку, КНР не має наміру відмовлятися від пріоритетних напрямів свого розвитку, незважаючи на заперечення сусідніх держав та претензії США.

Багато експертів дотримуються думки, що Китаю пора відмовитися від концепції «приховування можливостей», висунутої Ден Сяопіном у 1992 році, і почати активніше проявляти себе на світовій арені. Навпаки, дипломати старої школи заохочують обрану стратегію, оскільки більш жорстка позиція Китаю відлякає держави від співпраці з нею, і радять проводити нинішню політику ще 100 років.

У мінливому світі та в рамках нової програми США з повернення в

Азію керівництво КНР вбачає головним завданням підвищення загальної обороноздатності країни. З цією метою виділяються величезні кошти на переозброєння і збільшення чисельності ВМС Китаю.

Ці дії викликають занепокоєння та посилюють недовіру не лише в країнах регіону, а й у США. Однак останні розуміють, що подальша напруженість у відносинах не відповідає ні американським, ні китайським інтересам через економічну взаємозалежність, що склалася за останнє десятиліття.

Візит Президента КНР до Каліфорнії у 2013 році став важливою подією в рамках врегулювання напруженості, яка стала головною подією двосторонніх відносин у 2013 році, а американські експерти навіть назвали її поворотним моментом у двосторонніх відносинах [15]. Однак, незважаючи на райдужну ситуацію, насправді не так багато було реалізовано, це стало помітно під час 5-го раунду економічного та стратегічного діалогу між двома країнами (Вашингтон, округ Колумбія, липень 2013 року). Цей саміт показав, що країни не намагаються знайти спільний підхід у двосторонній взаємодії, кожна з них зацікавлена у відстоюванні власних інтересів. The New York Times чудово прокоментувала нещодавні переговори: «Партнерство між Китаєм і США виражається у величезній кількості розмов, які не мають реального продовження», такі оцінки були характерні для багатьох американських ЗМІ. Однак ця подія не дала подальшого загострення ситуації в Південно-Китайському морі, а також китайські дослідники відзначили примирливий тон американських представників. Про це повідомив Вашингтон, що нарощування військового потенціалу в регіоні не спрямоване проти КНР, а також пропонується взяти участь у спільних військових маневрах. Китай також зробив кілька дружніх жестів, а саме: ухвалив Білу книгу мирного розвитку Китаю, заявив про те, що в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні достатньо «місця» для обох держав, а також нову «концепцію безпеки» [16].

Така відлига в задекларованих відносинах дозволила уникнути загострення конфліктної ситуації через провокаційні дії Китаю у Східно-Китайському морі у 2013 році стали серйозним погіршенням відносин з Японією.

У листопаді 2013 року Пекін оголосив про створення ідентифікаційної зони протиповітряної оборони над континентальним шельфом Китаю, також спірні острови Дяоюйдао були включені в зону ППО. Це спровокувало протести з боку інших країн регіону, таких як Сполучені Штати, Японія та Південна Корея [17]. США рішуче засудили цей крок, назвавши його «провокаційною спробою в односторонньому порядку змінити статус-кво», звинувативши Китай у підвищенні ризику конфронтації та надзвичайних ситуацій.

Однією з особливостей китайсько-американського співробітництва є той факт, що КНР не вважає США світовим лідером. Експертне середовище КНР скептично оцінює потенціал американського лідерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та намагається примирити США з тим, що міць та авторитет Китаю будуть посилюватися, в т. ч. у військово-політичній сфері.

Військовий оглядач Гао Фен у своїй статті «До побачення: епоха неподільної могутності США» підкреслює, що США неодноразово намагаються створювати перешкоди, використовуючи різні способи провокування китайської системи безпеки, використовуючи для досягнення своїх цілей сусідні держави КНР. Разом з тим, наведені спроби не мають скільки-небудь серйозного впливу на економіку Китаю, а також на падіння авторитету останньої в Азії. Автор зазначає, що китайська модель кидає прямий виклик регіональній та глобальній гегемонії США. Наразі політика Пекіна перебуває у більш вигідному становищі, оскільки світова політика та модель міжнародної безпеки набувають все більшого значення необмеженої влади США може в будь-який момент відійти в історію.

Важливим індикатором розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону протягом останніх років є переосмислення Китаєм ролі Азії. Пекін дистанціюється від поняття американської концепції Азійсько-Тихоокеанського регіону, а нова дипломатія Китаю частіше говорить про Азію, а не лише про сусідів, як це було протягом тривалого часу. Такі акценти проявилися у виступі Президента КНР на Азійському форумі в Боао (острів Хайнань, Китай) навесні 2013 року. де він наголошував на понятті «Азія». Сі Цзіньпін зазначив, що розвиток Китаю невіддільний від Азії та світу, а їхнє процвітання, своєю чергою, безпосередньо залежить від Китаю. У виступі наочно простежується прагнення показати різницю між економічними проблемами Заходу та впевненим підйомом в азіатському регіоні, який, як потужна сила, може стати опорою відновлення світового економічного розвитку.

У 2014 році виповнилося 35 років з дня встановлення дипломатичних відносин між США та Китаєм. В офіційних виступах з нагоди знаменної дати керівництво КНР констатувало, що останні роки стали продуктивними для двох держав та відзначено низку важливих змін у розвитку двосторонніх відносин. Країни мають схоже бачення та шляхи вирішення проблеми ядерних програм Північної Кореї та Ірану, ситуації в Афганістані та інших важливих міжнародних питань. Так, з 1979 по 2013 рік обсяг торговельних відносин зріс у 200 разів, а обсяг інвестицій склав \$100 млрд [18]. Сторони активно зміцнюють співпрацю з таких питань, як енергетична безпека, зміна клімату та боротьба з епідемічними захворюваннями.

Однак у двосторонніх відносинах залишаються протиріччя і розбіжності. Найбільш очевидними з них є взаємні звинувачення з питань кібербезпеки, територіальні суперечки між КНР та країнами Південно-Східної Азії, захист прав інтелектуальної власності в Китаї, проблема власності на острів Тайвань, курс китайської національної валюти. Розходяться і позиції країн щодо врегулювання ситуації в

Південно-Китайському морі. Пекін критично ставиться до спроб Вашингтону вирішити це питання, вважаючи, що США намагаються підштовхнути Філіппіни та В'єтнам до більш рішучих дій щодо посилення власної політики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Існуючі суперечності знайшли відображення в роботі 6-го раунду Стратегічного та економічного діалогу (СЄПН), що відбувся в Пекіні в липні 2014 року. Під час свого виступу Сі Цзіньпін наголосив, що взаємне співробітництво піде на користь як країнам, так і світу в цілому, тоді як протистояння може призвести до глобальної катастрофи. У цій ситуації варто активізувати взаємодію, щоб уникнути конфронтації. Обама зазначив, що Китай і США повинні використовувати CSED, щоб продемонструвати світові, що «перед обличчям таких складних відносин між двома державами обидві сторони продовжують наполягати на тому, щоб двосторонні зв'язки ґрунтувалися на співпраці». Що стосується військової сфери, то про посилення цього району свідчить той факт, що в червні-серпні 2014 року поблизу Гавайських островів були проведені спільні китайсько-американські військово-морські навчання «Rim of the Pacific» (RIMPAC) [19].

Але китайські військові експерти зазначають, що навчання не були серйозними, з метою співпраці вони повинні були лише з'ясувати готовність і технічне оснащення китайських військово-морських кораблів. Лі Цзе, провідний експерт з військово-морських досліджень, звертає увагу на те, що США продовжать реалізацію стратегії «залучення та стримування», в окремих випадках спільно вирішуючи поставлені перед регіоном завдання, адже без співпраці з Китаєм неможливо вирішити всі проблеми регіону. Основними напрямками спільної роботи стануть денуклеаризація Корейського півострова, екстрена допомога, морська безпека, боротьба з тероризмом та піратством, гуманітарна допомога тощо.

Нові сутички та конфліктні ситуації, ймовірно, продовжуватимуться, про що свідчить інцидент з перехопленням протичовнового літака P-8 ЗС

США літаками збройних сил Китаю у міжнародному повітряному просторі, поблизу острова Хайнань у серпні 2014 року. Китайські військові зазначають, що американські літаки здійснюють близько 500 таких розвідувальних операцій без повідомлення китайської сторони. Слід зазначити, що на острові Хайнань є новозбудована база підводних човнів, і, цілком імовірно, американські літаки обрали її об'єктом своїх досліджень. У квітні 2015 року стався ще один інцидент за участю американських літаків, цього разу два F-18 Збройних сил США здійснили аварійну посадку на авіабазі Тайнань на острові Тайвань. Китайці схильні розцінювати цей крок як сигнал про зміцнення військових зв'язків між США та Тайванем.

Загалом, дивлячись на політику розвороту США в Азії, можна зробити певні висновки на основі вже вжитих заходів.

По-перше, політика посилення свого впливу в регіоні викликала недовіру з боку КНР. Розгортання підрозділів морської піхоти в Австралії, створення нових альянсів з країнами регіону і проведення військових навчань - все це ускладнює і посилює скептицизм щодо майбутніх намірів Вашингтона.

По-друге, дестабілізована регіональна система безпеки. Участь США в суперечці в Південно-Китайському морі внесла в конфлікт велику напругу і пікантність. Плани США щодо стримування Китаю можуть призвести до хибних очікувань країн, залучених до конфлікту, але насправді американці були б не проти дистанціюватися від цієї проблеми.

По-третє, політика США щодо стримування Китаю призвела до переходу останнього від регіонального до глобального спрямування, ініціатив Китаю з реформування світової економічної системи. В даний час Китай є одним з членів групи БРІКС, а також ініціатором створення глобальної торгової асоціації «Один пояс, один шлях». У торговому об'єднанні беруть участь 68 країн, більшість з них – країни Азії.

Каменем спотикання для США та Китаю є тайванське питання. Це

пов'язано з тим, що Китай офіційно не відмовився від ідеї возз'єднання територій за допомогою військової сили, а також з тим, що Вашингтон продовжує постачати зброю Тайваню [20].

Загалом політика США щодо Тайваню полягає у захисті його економічних та політичних інтересів у регіоні, які пов'язані зі збереженням статус-кво в регіоні. Однак постійно зростаюча економічна залежність острова від материка стає серйозною проблемою. Останні економічні дані показують, що торговельне партнерство Тайваню зі США погіршилося, особливо якщо порівнювати торгівлю між США та Китаєм [21]. Разом з тим, США не мають наміру поступитися своєю позицією щодо Тайваню, який є важливим об'єктом для побудови відносин у КНР, зокрема, це дозволяє американській адміністрації здійснювати тиск на Китай. Як зазначив один із американських генералів, без Тайваню як союзника нам довелося б будувати оборону біля узбережжя Каліфорнії.

Таким чином, підводячи підсумки взаємодії двостороннього співробітництва, можна зробити висновок, що, незважаючи на існування серйозних проблем між двома державами, їх відносини залишаються стабільними, оскільки загострення напруженості не принесе нічого доброго не тільки відносинам між двома державами, але і поставить країни регіону в небезпечне становище.

РОЗДІЛ 2: ДИНАМІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН МІЖ КИТАЄМ І США

2.1 Проблема належності спорних островів ЮжноКитайського моря во внешній політике КНР и позиція США

За останні півстоліття Китай врегулював значну частину своїх територіальних суперечок. Були підписані договори з Росією, Монголією, Казахстаном, Таджикистаном, Киргизстаном, Лаосом. В даний час суперечка з Індією і Бутаном залишається невирішеною з континентальних питань. Зовсім інша ситуація на морських кордонах Китаю. Зміцнення економічної та політичної могутності в регіоні, утвердження Китаю як «світової фабрики», а також глобальні виклики вимагають забезпечення безпеки на морських лініях зв'язку. В цьому зв'язку КНР розпочала реалізацію масштабної військово-морської програми військового будівництва. Зазначена програма є відходом від стратегії «Зелена вода» до стратегії «блакитної води» (розгортання військово-морських сил за межами територіальних вод) з розширенням за межі сусідніх морських держав [21]. На даний момент Китайська Народна Республіка має одне з найбільших морських угруповань в Індійському океані.

Так, моря, що омивають узбережжя КНР, перетворюються на чинник глобальної політики Пекіна, що призводить до переходу від стратегії забезпечення мирного середовища до встановлення політики контролю. Це частково пояснює зростаючу полеміку навколо спірних островів Південно-Китайського моря.

Так, конфлікт навколо островів, які японці називають Сенкаку, а китайці Дяоюй, сьогодні є головним фактором, що ускладнює китайсько-японські відносини. Звичайно, є й інші суперечливі аспекти політики держав, але вони не стали серйозною перешкодою для

налагодження діалогу. Можна сказати навіть більше: всі негативні моменти спливали на поверхню після чергового загострення територіального питання.

Сама територіальна суперечка виникла в 1969 році, коли був опублікований звіт Економічної комісії, в якому повідомлялося, що існує висока ймовірність знайти велике нафтове родовище на континентальному шельфі між Тайванем і Японією. Саме в цьому районі розташовані острови Дяоюйдао.

За підсумками мирної конференції в Сан-Франциско управління японськими територіями Окінави відповідно і островів Сенкаку здійснювалося американською стороною, яку незабаром планувалося передати під японський контроль. Відповідно до Конвенції про континентальний шельф 1958 року, ця зміна значно зрушить кордон між Тайванем і Японією, зменшивши територію, на якій Тайвань міг би вести розвідку та видобуток корисних копалин. Однак у вересні 1970 року влада Окінави виступила із заявою про включення островів Сенкаку до адміністративних кордонів Окінави. Китай же заявив, що і острови Сенкаку, і Тайвань є частиною КНР. Саме ця заява послужила початком територіальної суперечки.

США прагнули уникнути конфлікту і 17 червня 1971 року передали острови Дяоюйдао Японії. Вони хочуть не вступати в конфлікт, але насамперед намагаються зміцнити відносини з Японією, головним союзником в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [22]. Також вони намагаються маневрувати між інтересами Тайваню, диктуючи свої рішення раніше укладеним угодам між США та Японією, а не підтримуючи останню у її територіальних суперечках.

КНР не поспішала реагувати на такі зміни, і реакція послідувала лише через півроку після укладення японо-американської угоди у формі заяви МЗС Китаю, в якій зазначалося, що незаконні дії цих країн жодним чином не вплинуть на володіння цими островами КНР.

Так чи інакше, ситуація не загострилася, більш того, в 1972 році між КНР і Японією були встановлені дипломатичні відносини, а в 1978 році був укладений Договір про мир і дружбу.

Але, незважаючи на досить продуктивний розвиток відносин між Китаєм та Японією, територіальне питання давало про себе знати в різні роки – 1990, 1996, 2010 роки, а останні п'ять років виявилися особливо напруженими.

В даний час Китай серйозно зайнявся проблемою спірних островів, і не дає індульгенцій своїм азіатським партнерам.

У 2010 році берегова охорона Японії затримала китайський рибальський човен під час риболовлі в околицях Дяоюй. Весь екіпаж був заарештований, але пізніше звільнений, за винятком капітана траулера. Китайська сторона виступила з офіційним протестом і скасувала поїздку делегації для продовження подальших контактів з питання Південно-Китайського моря. Було заявлено, що КНР припиняє контакти вище міністерського рівня з японською стороною. Крім політичних заходів, вперше були застосовані економічні санкції: введена заборона на експорт рідкоземельних металів в Японію, будучи лідером з виробництва електрообладнання, Японія не могла не відчувати таких обмежень. Японська влада була змушена звільнити капітана корабля, і конфлікт поступово залагоджувався.

У березні 2012 року стався новий виток суперечок, і в пресі розгорнулася так звана «війна імен». Це було те, що Японія дала офіційні назви безлюдним островам. Китай не обмежився протестами і незабаром опублікував власний список з 71 острова.

Після цього уряд Китаю оголосив про відновлення патрулювання островів. А вже 16 березня 2012 року берегова охорона Японії зафіксувала вхід китайських військових кораблів у води спірних островів .

15 серпня група китайських активістів з Гонконгу висадилася на

островах і встановила там китайські прапори [23]. Активісти були затримані японськими прикордонниками і депортовані 17 серпня, після чого за аналогічною схемою пішли японські активісти, які також були затримані і вивезені з островів. Такі заходи японських прикордонників викликали ряд обурень і вилилися в перші антияпонські демонстрації в китайських містах.

Важливо відзначити, що острови перебували в приватній власності японського підприємця. Японська влада орендувала територію. Щоб не розпалювати ворожнечу між Китаєм і Японією, за задумом японської влади було прийнято рішення про викуп і націоналізацію території, це сталося 11 вересня 2012 року. Японські торговці і великі торгові мережі зазнали нападів, багато громадян покинули японські автомобілі. Істерія дійшла до того, що такий великий китайський інтернет-портал «Байду» на своїй центральній сторінці схематично зобразив острови з піднятим над ними китайським прапором. 19 вересня під час мітингу біля американського посольства було скоєно напад на автомобіль посла США в США. Саме після того, як Японія націоналізувала острови, ситуація почала загострюватися. Судна Державного океанографічного управління КНР почали здійснювати регулярне патрулювання спірних територій, японські прикордонники супроводжували їх і по можливості намагалися вивести із зони відповідальності. Пізніше до дій кораблів додалося маневрування літаків, як винищувачів, так і розвідки. Ситуація стала особливо напруженою після того, як китайський фрегат направив радар управління вогнем на японський есмінець. Ситуація з цим інцидентом показала, що найменша помилка може призвести до непоправних наслідків.

Кінець 2013 року ознаменувався подальшим розвитком конфлікту. 23 листопада Міністерство оборони КНР опублікувало «Заяву про правила ідентифікації повітряних суден у зоні ідентифікації ППО Китайської Народної Республіки у Східно-Китайському морі» [24]. Згідно з документом, літаки, як військові, так і цивільні, зобов'язані заздалегідь надіслати свій план

польоту до МЗС КНР, при цьому важливо зазначити, що план включає майже всю частину Східно-Китайського моря. що в майбутньому загрожує загострити не тільки Японію, а й Південну Корею. На початку грудня Сеул оголосив про розширення власної зони протиповітряної оборони, включивши до неї ділянки спірних акваторій, реальну зону перетнула китайська зона протиповітряної оборони.

Сполучені Штати насторожено стежать за подіями і на брифінгах військових відомств натякають на незаконність і про нераціональність цього вчинку, як заявив представник Білого дому Джей Карні: «Ми не визнаємо цю зону. Ми закликаємо Китай не займатися реалізацією зони ідентифікації та не повторювати таких дій в інших регіонах», - сказав він на брифінгу. Днем раніше в зоні китайської ППО пролетіли два стратегічні бомбардувальники [25], після чого японські військові оголосили про свої польоти.

Проблема досі залишається невирішеною, що є важливим чинником стримування китайської влади в регіоні, а подальший тиск на японську сторону чинить договір 1960 року (Договір про взаємне співробітництво та гарантії безпеки), згідно з яким, у разі нападу на японську сторону, США повинні були б діяти в союзі з Японією конфлікту проти агресора.

Так, протягом останніх двох десятиліть Південно-Східна Азія є пріоритетним регіоном для реалізації політики добросусідства. Країна постійно інтегрується в регіон. Реалізуються економічні проекти АСЕАН+3, а зона вільної торгівлі АСЕАН-Китай почала діяти з 2010 року. Це об'єднання є найбільшим у світі з населенням майже 2 мільярди осіб. Однак, незважаючи на реалізацію політики добросусідства, в даний час існують нерозв'язні територіальні протиріччя, які стоять на шляху подальшого інтеграційного процесу. Точка протистояння - Парасельські острови і острови архіпелагу Спратлі. Важливо відзначити, що на острови претендують кілька держав, наприклад, Китай, В'єтнам і Тайвань висувують свої претензії на Парасельські острови, а Філіппіни, Малайзія і Бруней висувують права на

окремі острови Спратлі.

Основні зіткнення відбулися між В'єтнамом та КНР. Після першої невдалої спроби в 1959 році окупувати залишені французами частини островів Парелл китайське керівництво не полишало надії на придбання нових територій. Коли В'єтнам був ослаблений громадянською війною, а американські війська поспішно виводили війська з Південного В'єтнаму, Китай скористався моментом. Він підготував висадку і зайняв острови, окуповані південно-в'єтнамськими військами. Важливо відзначити той факт, що американо-китайські відносини переживали новий виток, налагоджувалися контакти між вищим керівництвом країн, а також було підписано Шанхайське комюніке, яке мало чітку антирадянську спрямованість.

У цій ситуації звернення Сайгона про допомогу до США не мали успіху. В ході збройного зіткнення архіпелаг Парасель був повністю очищений від військових сил Південного В'єтнаму. Пекін встановив повний контроль над архіпелагом.

Після успішного захоплення Парацельса відкрилася нова перспектива у вигляді островів Спратлі. Вони стали новою мішенню. У червні 1977 року міністр закордонних справ Китаю Хуан Хуа сказав своєму колезі на Філіппінах: «Китайська територія простягається на південь до мілини Саравака (Малайзія). Ви можете досліджувати корисні копалини на свій розсуд. Однак, коли прийде час, ми візьмемо ці острови. Тоді не буде необхідності вести переговори, оскільки ці острови вже давно належать Китаю». Цього разу Китай вступив у суперечку з Філіппінами та В'єтнамом, офіційно заявивши про це через Міністерство закордонних справ, поширивши на початку 1980 року в ООН заяву під назвою «Незаперечний суверенітет Китаю над островами Сіша та Наньша» [26], в якій він виклав свої претензії на острови, які на той час належали в'єтнамській стороні.

Китайські військові кораблі були відправлені до Спратлі, а ряд островів

і рифів були захоплені в результаті декількох зіткнень з в'єтнамськими суднами. У спробі розвинути свій успіх деякі з незаселених островів, що належали Філіппінам, були окуповані. Остання, не маючи змоги вести відкриту війну з КНР, розгорнула інформаційну війну, апелюючи до міжнародної громадської думки. У своїх намірах їх підтримав президент США. Філіппінські прикордонники перейшли в наступ. Спочатку затримали [27] китайських рибалок, звинувачених у браконьєрстві, потім направили військові підрозділи для знищення китайських прикордонних знаків. Пекінська влада не наважилася застосувати військову силу, відступивши на попередні позиції.

На початку 2002 р., визнавши регіон Південно-Східної Азії нестабільним, Китай і країни АСЕАН підписали декларацію про поведінку сторін у Південно-Китайському морі⁷⁹, в якій було проголошено зобов'язання держав дотримуватися статус-кво в спірних питаннях. Декларація не мала обов'язкової сили, хоча передбачала розробку єдиного Кодексу поведінки сторін у Південно-Китайському морі. Однак код ще не доопрацьований.

У спірних акваторіях настало тимчасове затишшя, яке тривало близько 10 років. Китай прагнув до активної інтеграції своєї економіки в Південно-Східну Азію, була навіть зроблена спроба організувати спільні гірничодобувні роботи, і в результаті проект опинився в руках китайських компаній.

Незважаючи на величезні зусилля, Китаю не вдалося зменшити американський вплив у регіоні, що зрештою призвело до спроб Китаю вирішити проблему військовим шляхом.

У серпні 2010 року в Південно-Китайському морі були оголошені масштабні військові навчання, в т. ч. із застосуванням протикорабельних ракет і систем протиракетної оборони. За підсумками навчань контр-адмірал ВМС Китаю заявив, що стратегія на морі змінюється «Ми переходимо від берегової оборони до оборони у відкритому морі».

У листопаді 2010 року було проведено чергові військові навчання з метою відпрацювання сценарію висадки морських частин на берег, в яких взяли участь не менше 100 кораблів ВМС КНР. Маневри такого роду посилюють недовіру до китайської адміністрації та перешкоджають процесу подальшого співробітництва між КНР та країнами Південно-Східної Азії. Незважаючи на це, Китай продовжує активніше за інших нарощувати потенціал свого військово-морського флоту, чого тільки вартістю погляньте на нову військово-морську базу на острові Хайнань, повідомляє японське інформаційне агентство Kyodo, де розгорнуті новітні атомні ударні підводні човни класу Shang.

Виходячи з останніх заяв і зростаючої військової потужності, складається враження, що КНР не просто збирається контролювати 80% Південно-Китайського моря, як це було зазначено в листі ООН від 2009 року, але і не приховує свого прагнення до повного економічного і політичного домінування в регіоні.

Нова ескалація сталася в квітні 2012 року в зв'язку з інцидентом між китайськими і філіппінськими військовими кораблями в районі рифу Скарборо, який обидві держави вважають своєю територією. У тому ж році було оголошено про утворення нового китайського міста Саньша на спірному острові Юнсін, територія увійшла до складу провінції Хайнань [28]. У 2005 році на острові з'явилася злітно-посадкова смуга, а з 2013 року на острові стали прибувати туристи з Китаю. Особливе обурення з цього приводу висловила влада В'єтнаму.

Сплеск антикитайських настроїв у країнах Південно-Східної Азії спричинив інцидент із паспортами. Влада Китаю розмістила на паспортах нового зразка зображення з картою спірних островів, що належать КНР. На це влада В'єтнаму та Філіппін відмовилася проставляти візи в цих паспортах, щоб не визнавати дії Китаю легітимними. В даний час візи видаються в окремій формі.

Побачивши спробу Китаю загострити ситуацію, влада В'єтнаму слідом за філіппінцями звернулася до США і погодилася на проведення спільних навчань. У поєднанні з антикитайськими демонстраціями у великих містах В'єтнаму це стало серйозним викликом для Китаю, показуючи, що В'єтнам готовий піти на поступки, навіть заручитися підтримкою свого давнього ворога Сполучених Штатів у вирішенні територіального питання.

За такого стану справ Китаю нічого не залишалось, як відступити, загалом зберігаючи агресивну риторику, щоб не ставити під загрозу існуючий стан справ. Такі кроки Китаю з метою подальшого загострення ситуації насторожили країни Азійсько-Тихоокеанського регіону. І хоча спроби Китаю не увінчалися для останньої якимись територіальними успіхами, результатом нового витка напруженості стало посилення американської військової присутності в регіоні, а в австралійському Дарвіні була створена нова військова база, спрямована на протидію військовій активності Китаю в Південно-Східній Азії.

У липні 2012 року на щорічній зустрічі міністрів оборони Азійсько-Тихоокеанського регіону в рамках діалогу Шангри-Ла міністр оборони США оголосив, що до 2020 року США планують розмістити до 60% військово-морського флоту, до 6 авіаносців і ще значну кількість кораблів безпосередньо в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Позитивним моментом можна вважати підписання Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі Китаєм і країнами АСЕАН [29]. В даний час Кодекс регулює поведінку морських угруповань, а також військові літаки країн-учасниць у разі виникнення незапланованих ситуацій. АСЕАН і Китай описали код як інструмент зв'язку для максимальної безпеки на морі.

Однак зовнішні чинники залишаються дестабілізуючими ситуацію, наприклад, 12 липня 2016 року Гаазький трибунал виніс рішення з проблеми спірних островів, ініційоване Філіппінами.

Позов Філіппін включав 15 пунктів на спірних островах, і важливо

зазначити, що всі ці 15 пунктів були схвалені. Рішення суду постановило, що Китай не має прав на спірні острови, а також скасовує будь-які претензії Китаю на визнання винятковості економічної зони навколо штучних островів.

Китай одразу ж оголосив незгоду з вердиктом і відмова прийняти його як даність. Він заявив, що острови не є предметом спору, оскільки китайська влада завжди вела свою економічну діяльність на островах і не має наміру відмовлятися від своїх прав на них.

Таким чином, можна зробити висновок, що китайська сторона відстоює свої позиції, відстоюючи свої права на суверенітет спірних островів. Вона не сприймає втручання третіх країн у вирішення цього питання та не бере до уваги рішення традиційних міжнародних інституцій, а саме вердикт міжнародного Гаазького трибуналу щодо спірних островів. Країни регіону не можуть погодитися з позицією китайської сторони у цій сфері, оскільки це суперечить реалізації їх національних інтересів, проте, не маючи достатніх економічних та військово-політичних ресурсів, а також усвідомлюючи свої слабкі позиції на зовнішньополітичній арені, змушені вдаватися до допомоги США. США, у свою чергу, користуються складною ситуацією, що склалася в регіоні, нарощуючи свій військовий контингент в регіоні.

В цілому, характеризуючи політику двох країн, можна відзначити її стабільний і конфронтаційний характер, з одного боку, зростання економічної та політичної могутності Китаю в регіоні та світі, з іншого боку, небажання США миритися з цим фактом створює можливості для виникнення якщо не повномасштабної війни, то зростання напруженості та можливості виникнення небажаних інцидентів, також слід зазначити, що США намагаються виступати посередниками у вирішенні виникаючих суперечок між країнами Південно-Східної Азії та Китаєм. безпосередньо рідко беручи участь у конфлікті. З одного боку, країни регіону бояться залишитися наодинці з Китаєм, з іншого — не впевнені в надійності свого заокеанського партнера, побоюючись бути обмінаними на чергову політичну вигоду в

китайсько-американських домовленостях.

Так чи інакше, США продовжують нарощувати військовий контингент своїх військ в регіоні, пояснюючи це політичною нестабільністю окремих країн, проблемою Північнокорейського півострова та антитерористичною безпекою [29]. За цим ховається явна спроба стримати Китай. Я розумію всю складність відносин між США і Китаєм, обидві країни не наважуються вступати у відкрите протистояння, передбачаючи плачевний характер цієї події, як для двох країн, так і для всього регіону в цілому.

2.2 Торгово-економічне співробітництво Китаю і США в рамках АТЭС

Несподівані зовнішньополітичні успіхи Китаю стали однією з головних подій світової економіки кінця ХХ ст. У грудні 1978 р. на III пленумі ЦК КПК 11-го скликання була прийнята політика активізації зовнішньоекономічних зв'язків, результатом якої стало рішення про розвиток зовнішньої торгівлі і розгляд її як стратегічного завдання при здійсненні процесів модернізації економіки [30]. Починаючи з 1979 року, Китай розпочав низку реформ, які сприяли формуванню нової системи зовнішньої торгівлі. Ці реформи проводилися поетапно і поступово.

Перший етап, 1979-1984 рр., Проходив під гаслом «Планова економіка - головне, а ринкова - другорядне» [31] Реформи, проведені в цей період, призвели до зміни ситуації у зовнішній торгівлі Китаю. Розширювалися канали здійснення зовнішньоторговельних операцій і множилися їх форми. Все це сприяло зростанню зовнішньоторговельного обороту Китаю.

Другий етап, 1985 - 1992 рр., проходив з реформами торгового комплексу. Були окреслені повноваження господарських організацій та органів управління, відбувалася постійна інтеграція промисловості та науково-технічної сфери з зовнішньою торгівлею. Метою Китаю була

орієнтація зовнішньоторговельних організацій на концентрацію навколо «відкритих» прибережних міст і зон, а також на одноманітне проведення зовнішньоторговельних операцій. На зміну концепції «відкритих» міст і зон прийшов більш широкий підхід, оскільки кількість «відкритих» регіонів і міст зросла [32]. Запроваджено агентські системи для експортно-імпортних операцій. Така система мала на увазі надання послуг зовнішньоторговельним компаніям для здійснення експортно-імпортних операцій від імені замовника. Організація несе відповідальність за прибутки і збитки, а агент отримує оплату за свої послуги. Також глибоко сформувалася система планування. Суть полягала в тому, щоб перейти від директивного планування до тріади механізмів: директивного планування; індикативне планування; регулювання ринку. Передбачалося, що Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і зовнішньої торгівлі (далі - Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і ВТ) буде реалізовувати міжурядові торговельні угоди в рамках державного плану. Певні заплановані завдання виконуватимуть конкретні спеціалізовані зовнішньоторговельні компанії. До початку 1990-х років експорт товарів становив 85 відсотків загальної валютної виручки Китаю, а на кожні 100 мільйонів юанів промислового експорту до бюджету країни додавалося 35 мільйонів юанів. У 1978-1991 роках обсяг зовнішньої торгівлі зріс у 6,5 рази, експорту – у 7,3 рази, імпорту – у 5,894 рази.

Третій етап, 1993-2000 рр., Визначався переорієнтацією держави на внутрішній ринок і стратегією імпортозаміщення, яка характеризувалася опорою на внутрішнє виробництво і високим рівнем

протекціонізму вітчизняного виробника. У цей період був прийнятий закон "Про зовнішню торгівлю".

Ухвалення закону стало важливим кроком на шляху до вступу Китаю до СОТ.⁹⁷ Разом з тим у цей період відбувся відхід від директивного планування у сфері зовнішньої торгівлі. Частка експорту електромеханічних товарів становила 39%, а високотехнологічних товарів — 14,9%.⁹⁸ У той же час Китай

працював над розширенням зовнішньоторговельних зв'язків.

Географічно зовнішньоекономічна політика Китаю спрямована на співробітництво з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Пріоритет надавався відносинам зі США, Японією та ЄС, а також регіонами Східної та Південно-Східної Азії (далі – Південно-Східна Азія), а економічні відносини з Російською Федерацією мали великий потенціал.

У листопаді 1989 року було засновано Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС). У липні 1990 року на другому міністерському засіданні АТЕС, яке проходило в Сінгапурі, було прийнято спільну заяву, в якій віталосся вступ до організації Китаю, Тайбея і Гонконгу. АТЕС відкрила нову еру відносин між Китаєм та Азіатсько-Тихоокеанським регіоном. У 1991 році Китай вступив до АТЕС. Це відкрило зовнішній світ для Китаю. Відтоді Китай прискорив свою інтеграцію в Азіатсько-Тихоокеанський регіон і провів саміт у Шанхаї у 2001 році [31].

Цей форум вважається флагманом регіональних економічних процесів, а напрям практики АТЕС - синонімом інтеграції в регіоні. Директор Центру досліджень АТЕС при Інституті азійсько-тихоокеанських досліджень Китайської академії суспільних наук Чен Юнлін назвав політику Китаю щодо АТЕС наступальною. Інші дослідники вважають, що таку політику можна назвати пасивною і кваліфікувати її як активно орієнтовану¹⁰¹. Вони також відзначили, що АТЕС посідає центральне місце у поглядах керівництва КНР на свої реформи, економічний розвиток та інтеграцію у міжнародну та регіональну економіку. З моменту вступу Китаю до АТЕС він провів близько шести заходів як член, в середньому вісім зустрічей на рік з 1991 року.

Проводячи активну політику щодо інтеграційних процесів, Китай вважає, що приносить свої плоди та сприяє відкриттю ринків збуту своєї продукції, а також відкриттю нових джерел іноземного капіталу та нових технологій.

У 1996 році на Манільському саміті АТЕС була прийнята Декларація

про рамки техніко-економічного співробітництва. У 1997 році у Ванкувері декларація містила пропозицію розробити порядок денний АТЕС щодо наукового та промислового співробітництва. Також КНР оголосила про створення чотирьох технопарків і Екологічний центр у Пекіні, як реальний внесок у розвиток науково-технічних обмінів.

Так, політика Китаю щодо АТЕС виражає прагматичний принцип у поєднанні з умілим захистом своїх принципів та інтересів. Участь у форумі розглядається як отримання економічних вигод, таких як:

- отримання об'ємної інформації та економічних позицій у регіоні;
- пошук каналів впливу на розробку правил і норм руху інвестиційних потоків;
- обмін технологіями та допомога у просуванні власної продукції на ринки країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

На сучасному етапі уряд КНР скоригував свою макроекономічну політику та рішуче реалізував комплекс заходів з розширення внутрішнього попиту та сприяння економічному зростанню, а також активно співпрацював з міжнародним співтовариством, в тому числі з регіональною організацією АТЕС.

Завдяки своєму географічному положенню, а також історичним обставинам, на перший план виходить регіональний зріз Китаю – Азіатсько-Тихоокеанський регіоналізм. Регіоналізм є формою інтернаціоналізації національних економік, означаючи розширення інтересів суб'єктів господарювання за межі національних кордонів і зростання взаємозалежності держав. Однак він обмежує сферу застосування цих процесів регіональними рамками. Історично він є етапом або етапом глобалізації, але в певних ситуаціях може виступати як явище, що протистоїть їй. Регіоналізм поділяється на: відкритий і закритий.

Інтеграція Китаю в Азійсько-Тихоокеанський регіон є відкритим регіоналізмом. Економічна глобалізація включає в себе такі процеси, як

інтернаціоналізація ділового життя і інтенсифікація транскордонних економічних відносин [34].

Китай, який є членом АТЕС, зацікавлений у двосторонніх і багатосторонніх відносинах з країнами АТЕС, оскільки вони займають дуже важливе місце не тільки у зовнішній торгівлі країн, а й все більше залучають потоки іноземних інвестицій. Членство в АТЕС дозволяє Китаю долучатися до процесів формування основних принципів міжнародної економічної політики, а також інвестиційних механізмів і правил торгівлі, впливаючи при цьому на них відповідно до національних інтересів. Участь Китаю в АТЕС сприяє поглибленню співробітництва з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, водночас відповідає його стратегічним інтересам, оскільки вони забезпечують сприятливі зовнішні умови для розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. У той же час це членство створює умови для вирішення виникаючих спорів і виявлення спільних інтересів з іншими країнами АТЕС [35]. Зазначене сприяє вирішенню поставлених економічних завдань, які визначаються загальнонаціональними пріоритетами КНР. Це також допомагає будувати нові партнерські відносини з країнами АТЕС.

Експерти з Китаю мають можливість взяти участь у розробці та обговоренні рекомендацій зі стратегічних проблем соціально-економічного розвитку країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Водночас, надає можливість брати участь в обговоренні питань інвестиційної діяльності, зовнішньої торгівлі та розвитку людських ресурсів.

Все це створює сприятливі умови для КНР у зовнішньоекономічних процесах у регіоні. Участь в робочих групах і комітетах АТЕС дозволяє отримати доступ до унікальної економічної та інженерної інформації про всі існуючі види економічної діяльності в регіоні, включаючи технічну і технологічну експертизу.

В імпорті Китаю готова продукція займає майже вдвічі більше місця,

ніж продукти первинної переробки. Провідною готовою продукцією є промислове обладнання та електрообладнання. Первинним продуктам переробки відводиться значне місце харчовій промисловості, тваринним і рослинним оліям.

Що стосується експорту, то більша його частина – це готова продукція, до якої також відносяться електрообладнання та промислове обладнання. Тютюн та натуральні енергетичні продукти експортуються як первинна продукція [36].

Так, для Китаю країни АТЕС є найбільшими торговельними партнерами, і в нинішніх економічних умовах торгівля з цими країнами продовжує стрімко зростати як у вартісному, так і в натуральному вираженні.

Одним з головних завдань китайського уряду було проголошення політики відкритості та ініціювання економічних реформ. Під егідою глобалізації нова економічна епоха втягнула КНР у нові світові економічні зв'язки, а також сприяла становленню держави як головного економічного агента для багатьох країн світу. Проголосивши новий курс в економіці, КНР провела низку економічних реформ та лібералізувала інвестиції і торгівлю.

Вона стала активно брати участь у міжнародних економічних організаціях. На початку 21 століття Китай перетворився на потужну економічну державу.

У 2009 році Китай зайняв перше місце в рейтингу світових експортерів, а також зайняв друге місце в рейтингу найбільших імпортерів, поступившись першістю США. В даний час близько 220 країн з різних регіонів світу підтримують економічні зв'язки з Китаєм. Основними торговельними партнерами є США, Японія, країни-члени ЄС, Південна Корея, Індія та інші.

На початку XXI століття торгово-економічні відносини між США і Китаєм розвивалися особливо швидкими темпами, і до 2000 року США стали головним торговельним партнером Китаю. Відносини між ними поглиблювалися і розширювалися, перетворюючи їх національні економіки в

провідні. Однак водночас це призвело до виникнення нових проблем в економічному співробітництві. Ступінь залежності національних економік цих країн стає все сильнішою у зв'язку зі зростаючою залученістю до глобалізаційних процесів.

Близько 30 років тому ситуація в торговельно-економічних відносинах між США і Китаєм була протилежною. У 1979 році КНР почала реалізовувати концепцію відкритості до зовнішнього світу та встановила дипломатичні відносини зі США, одночасно підписавши торговельно-економічну угоду. З цього часу товарообіг між цими державами почав зростати.

Участь Китаю в АТЕС розглядається як посилення його регіональної та глобальної економічної ролі. Поглиблення зовнішньої інтеграції через проект автоматично посилює ліберально-економічні настрої в країні, продовжуючи тиск на керівництво як з боку приватного бізнесу, так і з боку табору бажаючих провести «буржуазні реформи».

В експорті Китаю з 2000-х років переважають трудомісткі товари, такі як текстиль, електроприлади тощо, тоді як США експортують до Китаю літаки, енергетичне обладнання, машини тощо.

Торговельне співробітництво з США має реекспортний характер торгівлі і домінуюче становище продуктів переробки в експорті Китаю. Більшість товарів, які експортують США, є переробленими предметами.¹¹⁴

Ще однією відмінною рисою торговельних відносин між США і Китаєм є дефіцит торгового балансу США, який зростає з 1990 року, і позитивне сальдо торгового балансу Китаю. Основна причина дефіциту – маніпулювання Китаєм курсом юаня. США критикують Китай і звинувачують його в нечесній торговельній практиці. У 2006 році США намагалися проштовхнути законопроект, який ввів би 27,5-відсоткове мито на китайський імпорт до США. У тому випадку, якщо КНР не піде на підвищення своєї валюти. Однак цей закон не був прийнятий [37].

Саміт АТЕС, що відбувся в Гонолулу в 2011 році, став неприємним сюрпризом для Пекіна. Президент США звинуватив Китай у «традиційних гріхах» – стримуванні юаня та інтелектуальній крадіжці – і зазначив, що в КНР є група виробників товарів на експорт, яких влаштовує існуюча система і їм складно щось змінити політично.

Водночас США привітали ініціативу Канади долучитися до переговорів щодо створення нового проекту в структурі АТЕС-Транстихоокеанського партнерства (ТТП), що базуватиметься на поглибленні регіональної торговельної системи в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Рішення саміту в США не збіглося з пріоритетами та особливостями стратегії Китаю. У Гонолулу були визначені наступні пріоритети АТЕС:

- зміцнення регіональної інтеграції шляхом створення Зони вільної торгівлі Азіатсько-Тихоокеанського регіону;
- зняття нових тарифних бар'єрів.

Підтримка зеленого зростання здійснюється шляхом підтримки торгівлі екологічними товарами, а також ліквідації субсидій, пов'язаних з використанням викопного палива та інших.

Блок «зелених пріоритетів» має антикитайський підтекст. Він дає офіційні «повноваження» США та їхнім союзникам розгорнути критику екологічної політики Китаю в рамках проекту. Навколишнє середовище в КНР піддається потужному технологічному впливу [38]. А американці не дбають про екологічне здоров'я жителів Китаю. Скоріше, це спроба Вашингтона використати це питання в суто політичних цілях і для того, щоб американці отримали якісь додаткові (екологічні) важелі тиску на Пекін.

Деякі китайські експерти вважають, що нинішня політика США ще не досягла стадії стримування. На той час на шляху такої політики існувало три перешкоди:

- вибори в США;
- дефіцит бюджету та державний борг;

- існування гострих проблем на Арабському Сході тощо.

Китайські дослідники жорстко ставляться до Сполучених Штатів, вважаючи, що між двома країнами не може бути миру ні в АТЕС, ні в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. І рано чи пізно може виникнути конфлікт.

У 2014 році відбувся 22-й саміт АТЕС, на якому країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону домовилися активізувати зусилля щодо спільного розвитку Азіатсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі. Ініціатором створення такої зони виступив Китай.

Лідери країн, які взяли участь у саміті, схвалили дорожню карту створення Азіатсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі.

У підсумковій декларації саміту лідери оголосили про створення цього договору, оскільки АТЕС відіграє важливу роль у розвитку та становленні інтеграції. Така зона стане основним інструментом подальшої регіональної економічної інтеграції АТЕС.

Затвердження Дорожньої карти символізує початок розвитку АТЕС, а це історичний момент у розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Барак Обама заявив, що не бачить протиріч у створенні ТТП. Деякі експерти відзначають, що ТТП є економічним продовженням політики США по збереженню контролю над Тихим океаном. У 2016 році в Перу відбувся черговий саміт АТЕС, де головною темою для обговорення стали результати виборів в США і те, яким буде їх вплив на зону вільної торгівлі і угоду ТТП. Трамп також висловив намір вийти з міжнародної угоди про зону вільної торгівлі, а місце США має намір зайняти Китай.

Шість з 12 країн, які підписали угоду про ТТП, не поспішали ділитися своєю позицією, оскільки:

1. Без США ТТП не має сенсу;
2. Китай має альтернативні пропозиції щодо створення зони вільної торгівлі в регіоні.

Країни АТЕС очікують розширення Регіонального всеосяжного

економічного партнерства (RCEP) у зв'язку з поточною ситуацією після виборів у США, де президентом став республіканець Дональд Трамп, економічна програма якого базується на розвитку внутрішнього ринку та виробництва [39]. Тому він заявив про намір вийти і з ТЕС.

Так, Китай і США є лідерами у світовій економіці та в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Така ситуація може призвести до боротьби за глобальний вплив. Китай і США зацікавлені в партнерстві в рамках АТЕС. КНР має найбільшу кількість підприємств, в яких, своєю чергою, переважає іноземний капітал. США розглядають Китай як хорошого партнера з позитивним сальдо торгового балансу і найбільшими валютними резервами.

Отже, можна сказати, що в географічній структурі зовнішньої торгівлі можна відзначити збалансованість і диверсифікацію торгових партнерів. Цей етап розвитку Китаю характеризується переважанням партнерів з США. Вивчення зовнішньої торгівлі Китаю допомагає побачити високий економічний потенціал країни, що сприяє її залученню у світову економіку та зміцненню її позицій у світі в процесі глобалізації.

РОЗДІЛ 3 КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ СТРУКТУРАХ (НА ПРИКЛАДІ АТЕС І АСЕАН)

3.1 Стан і проблеми китайсько-американських відносин з країнами АСЕАН

Минуло п'ятдесят років з моменту підписання Договору про асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), утвореного 8 серпня 1967 року. За цей час організація стала однією з найбільш швидкозростаючих міжурядових організацій у світі, за загальним обсягом ВВП (понад \$2,5 трлн) вона опинилася на третьому місці після ЄС та НАФТА.

Організація об'єднала десять країн регіону (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд та Філіппіни). Із загальною площею 4 мільйони квадратних кілометрів і населенням 593 мільйони, цей регіон є одним з найбільш динамічно розвиваються регіонів світу, завдяки концентрованій економіці СНД (Таїланд, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Філіппіни).

1991 рік прийнято вважати офіційним роком встановлення відносин між АСЕАН і Китаєм. Подальший період взаємодії характеризується розширенням діалогу та зближення сторін, підвищенням статусу АСЕАН у зовнішньополітичній стратегії Китаю та, разом з тим, посиленням впливу Китаю на економіку та торгівлю членів організації [40]. Зазначені події пояснюються наявністю низки історико-культурних зв'язків між КНР та Південно-Східною Азією, географічною близькістю та величезним потенціалом торговельно-економічного співробітництва. Країни АСЕАН традиційно потрапляють у зону інтересів Китаю, тому КНР, проводячи з початку 1990-х років «політику відкритості», все активніше співпрацює з об'єднанням.

На думку багатьох китайських експертів, причина нещодавнього зміцнення відносин пов'язана зі вступом Китаю до СОТ та усуненням економічних бар'єрів. На думку китайських політиків, обидві країни не тільки виграють від інтеграції на відстані, але й доповнюють одна одну економічно.

Економіки Китайської Народної Республіки та країн АСЕАН також мають спільну основу для розвитку, переважно за рахунок зовнішньоторговельної ренти. Це говорить про те, що сторони виграють від економічної конвергенції, взаємодоповнюваність економік буде збільшуватися в міру збільшення поділу праці між ними, що призведе до використання переваг кожного з учасників в майбутньому.

Країни Південно-Східної Азії чітко усвідомлюють поточну ситуацію у світовій економіці та розвиток глобальних тенденцій у сучасному світі і надають великого значення цим змінам, визнаючи роль Китаю як нового

«локомотивом» світової економіки і всіляко вітають розширення зв'язків між Китаєм і АСЕАН. Користуючись економічним піднесенням Китаю, він надає можливість для прискореного зростання його економік. Однак члени організації усвідомлюють можливі загрози, з якими може зіткнутися організація у зв'язку з цим підйомом. Справді, економічне зростання має подвійний вплив на сусідів. Вона притягує їх, гарантуючи власне економічне піднесення, але й відштовхує, викликаючи побоювання, що Китай може поглинути деякі райони Південно-Східної Азії за допомогою економічної могутності. Щоб запобігти цим тенденціям, країнам доводиться постійно маневрувати між США, Японією, Китаєм та Південною Кореєю. При цьому використовується угода АСЕАН + 3 (10+3 (Китай, Республіка Корея, Японія)) [41].

З іншого боку, Асоціація об'єднує десять країн Південно-Східної Азії, що становить великий геополітичний та економічний інтерес для Китаю, оскільки має емний внутрішній ринок, великий виробничий та науково-технічний потенціал, а щодо менш розвинених країн, багату

сировинну базу. За 50 років розвитку організація показала незмінність своєї моделі регіональної інтеграції.

Пекін приваблює АСЕАН ще й тим, що є незалежною організацією, яка не становить загрози для Китаю, але водночас потребує підтримки.

Також регіон є важливим геостратегічним пунктом, вся Східна Азія живиться ресурсами, що проходять через протоки регіону, тому хороші відносини з країнами регіону є гарантією безперервного потоку вкрай необхідних ресурсів для Китаю. В даний час загострюються проблеми тероризму, збільшення наркотрафіку через регіон, піратства, тому китайська влада активно співпрацює з таких важливих питань, проводячи не тільки антитерористичні навчання, а й військові.

Проголошується, що взаємне співробітництво сприяє не лише економічному зростанню, а й миру та рівновазі в регіоні [42].

Загалом китайські інтеграційні потоки можна розділити на дві групи: одні здійснюються офіційно, інші мало оприлюднюються. Нецілеспрямованою метою зусиль Китаю, на думку багатьох експертів, є досягнення не лише економічного, а й військово-політичного домінування в регіоні. Зокрема, створення економічного угруповання з країнами Південно-Східної Азії є реальною альтернативою АТЕС та сприяє дистанціюванню Тайваню від регіональних торговельних потоків. Важливо зазначити, що всі країни регіону підтримують доктрину «Один Китай».

Що стосується інтересів США, то країна традиційно є одним з основних торговельних партнерів регіону, займаючи за цим показником 3-є місце після Китаю і Японії. Регіон є домом для традиційних союзників США в економічному та політичному плані. Щорічно проводяться консультації між експертним співтовариством країн-учасниць АСЕАН і фахівцями з США. У процесі консультацій розроблено та реалізується понад 160 спільних проектів, при Секретаріаті АСЕАН працює консультативно-дорадчий орган, створений для вироблення більш чіткого тарифного регулювання між

країнами та консультацій з інших важливих питань основних напрямів взаємодії. Реалізується план інвестування в спільні проекти американських компаній, за цим показником в списку лідерів входять США.

Якщо поглянути на позиції Китаю та АСЕАН, то можна знайти багато спільного в їхніх поглядах на плани розвитку Південно-Східної Азії. Зокрема, обидві сторони не хочуть, щоб США та Японія стали сильнішими. Що стосується взаємної політики, то і АСЕАН, і Китай намагаються проводити політику раціонального співробітництва, зберігаючи рівну дистанцію і рівновагу. Більш того, всі члени АСЕАН підтримують «політику одного Китаю» без визнання суверенітету Китаю, в той час як Китай зацікавлений у подальшому зміцненні позицій АСЕАН, вбачаючи в організації гаранта безпеки та стабільності в регіоні. Крім того, для КНР посилення АСЕАН є альтернативою поверненню США, позиції яких були суттєво ослаблені за часів президентства Джорджа Буша-молодшого. Куш. Ще однією перевагою є те, що багато країн регіону не зацікавлені у військовій присутності США в регіоні, за винятком Філіппін, які історично активно співпрацювали зі своїм закордонним партнером, відчуваючи труднощі у боротьбі з ісламським тероризмом на своїй території [43]. Країни також мають спільну думку щодо глобальної та регіональної системи безпеки, яка має ґрунтуватися на рішеннях Ради Безпеки ООН, та спільно виступати за без'ядерний статус Корейського півострова та недопущення втручання великих держав у внутрішні справи регіону.

Однак існують і різні точки зору на сутність сучасної світової політики, наприклад, на взаємини великих держав із середніми і малими, до яких належать країни АСЕАН. Наприклад, країни АСЕАН беруть за основу світового порядку багатосторонність, яка полягає в абсолютній рівноправності держав незалежно від їх економічного, військового і політичного потенціалу. КНР, навпаки, визнає багатополлярність як даність, але виділяє кілька «центрів сили», з розподілом відповідальності в окремих

регіонах між цими центрами, тим самим КНР визнає свою відповідальність за долю Південно-Східної Азії і вважає її зоною своїх інтересів. Підсумовуючи, можна сказати наступне: КНР використовує свої економічні та політичні можливості намагаються закріпитися в регіоні в ролі лідера.

Офіційне встановлення відносин між Китаєм та АСЕАН відбулося у 1991 році і з того часу вони активно розвиваються. У 1994 році відбувся Регіональний форум АСЕАН, в якому КНР взяла участь у статусі «партнера по діалогу». У ситуації, що склалася, і Китай, і країни АСЕАН були життєво потрібні, реформи відкритості Ден Сяопіна в Китаї йшли повним ходом, а країнам АСЕАН потрібен був надійний партнер, на якого можна було б покластися. Якісні зміни також можна пояснити тісними історичними зв'язками, в країнах АСЕАН багато вихідців з материкового Китаю.

Привабливість регіону очевидна: Південно-Східна Азія має досить емний внутрішній ринок, має виробничий і науково-технічний потенціал, а що стосується нерозвинених країн, то має відмінну сировинну базу.

Як незалежна організація, яка не становить великої загрози для Китаю у військовому плані, вона сама потребує підтримки.

Характеризуючи основні напрями співробітництва між КНР та АСЕАН, можна виділити наступні: торговельна сфера діяльності, сфера фінансів, співробітництво між бізнес-структурами, інвестиційне співробітництво, створення інфраструктури, охорона навколишнього середовища, туристична галузь і, що вважається однією з основних характеристик, так необхідних, насамперед для країн АСЕАН – взаємоекономічна допомога. З метою зміцнення існуючої довіри між Китаєм та АСЕАН у 2002 році було укладено низку договорів, які регулюють різні сфери відносин: Декларація про поведінку в Південно-Китайському морі, Спільна декларація про співробітництво у сфері безпеки та інші [44].

Китайська Народна Республіка прагне розвивати довгострокові відносини з країнами АСЕАН на основі принципу довіри, взаємної вигоди та

гармонії.

До 2020 року планується збільшити обсяг двосторонньої торгівлі до \$1 трлн [45]. Головна мета – економічно витіснити США з регіону та заповнити вакансії китайськими компаніями. Особливу увагу Пекін має намір приділити транскommунікаційним можливостям, щоб послабити вплив США на морські комунікації регіону.

Найважливішою подією у розвитку відносин між Китаєм та країнами АСЕАН, яка дозволила прискорити інтеграційний потік, стало створення у 2010 році зони вільної торгівлі (далі – ФТК). Угода не тільки стимулює розвиток економіки, а й дозволяє розвивати співпрацю на більш високому рівні в таких сферах, як культура, політика, фінансова безпека, зв'язок і транспорт.

Незважаючи на посилення взаємодії між країнами, існує жорстка конкуренція з боку КНР у трудомістких галузях, де китайська промисловість виграє від підвищення якості товарів та наявності відносно дешевої робочої сили. Інтеграційні процеси на цьому не зупинилися, і у 2013 році Сі Цзіньпін здійснив державний візит до Малайзії та Індонезії, а також взяв участь у неформальній зустрічі лідерів АСЕАН. Голова КНР провів зустріч з представників з керівництвом країн-учасниць та підписали угоду про реалізацію п'ятирічних планів розвитку відносин. Так, до кінця 2017 року країни планують вийти на \$80 млрд. У китайсько-індонезійській торгівлі з малайзійськими партнерами досягти цифри в 160 млрд юанів.¹²⁸ Сторони заявили про намір привести відносини в ранг стратегічного партнерства, що здійснюється в усіх сферах взаємодії між країнами.

Незважаючи на існуючі проблеми невирішеності спірних островів між країнами, В'єтнам та Філіппіни є провідними торговельно-економічними партнерами КНР серед країн АСЕАН. Так, експорт Китаю в економіку В'єтнаму станом на жовтень 2013 року становив 39,36 відсотка, а за оцінками, до кінця 2017 року обсяг двосторонньої торгівлі може досягти 100 млрд дол.

Відносини між Китаєм і Філіппінами розвиваються в позитивному ключі, цьому сприяє укладена в 2004 році угода про спільну геологічну розвідку на шельфі спірних островів. 36-39 жовтня було підписано двосторонній спільний план дій щодо стратегічного співробітництва. Знаковим моментом у розвитку відносин став візит Президента Філіппін Бенігно Акіно до Китаю у 2011 році, під час якого сторони домовилися не зупинятися на досягнутих результатах та сприяти зміцненню позицій обох країн у таких сферах, як журналістика, туризм, економіка, торгівля, культура тощо.

Взаємодіючи з Китаєм, країни Південно-Східної Азії отримують можливість брати активну участь у глобалізаційних процесах і водночас отримують можливості для власного економічного зростання, зменшуючи залежність від Японії та США. Але є побоювання щодо економічної могутності Китаю у разі повного переходу країн Південно-Східної Азії у залежність, тому країни АСЕАН проводять вибірккову політику «хеджування» (маневрування) між пропозиціями з боку США та Китаю. Індія також починає відігравати дедалі важливішу роль у регіоні. Економічна міць цієї країни зростає, і країни регіону мають право розраховувати на появу нового стратегічного партнера для регіону. З метою зниження залежності від китайської економіки, а також досягнення паритетних відносин з останньою реалізується механізм 10+3 (10 країн АСЕАН + Японія, Китай, Південна Корея). Економіки країн Східної Азії зацікавлені у збільшенні кількості країн-партнерів АСЕАН. Ці тенденції були ініційовані прем'єр-міністром Малайзії Махітрою, який виступав за створення Східно-Азіатського економічного форуму, і Східно-Азіатською економічною радою у відповідь на утворення АТЕС. Ідея, яка не отримала початкового розвитку, стала актуальною після фінансової кризи 1997-1998 рр. [46], і виникла гостра потреба в загальному банку для підтримки національних валют регіону. Основними пріоритетами співробітництва були: збільшення інвестиційних, торговельних, технологічних та інших обмінів, темпи розвитку випереджали

аналогічні проекти організації АТЕС, удосконалення засобів запобігання Повторення кризи 1997-1998 років. і, найголовніше, формування Східноазійського саміту. Останнє розглядалося як засіб підвищення статусу та, в довгостроковій перспективі, можливостей для реалізації стратегій розвитку в рамках Саміту.

На саміті АСЕАН+3 в Лаосі (2005) було прийнято рішення про проведення першого саміту по Східній Азії [47]. Китай розглядає саміт як платформу для протидії політиці США в регіоні.

Останнім часом експерти приділяють багато уваги новому інструменту Китаю – демографічному. Цей аспект є суттєвим питанням для регіону, оскільки роль китайського населення в країнах Південно-Східної Азії досить велика. Китайська діаспора робить значний внесок в економіку країн АСЕАН, сприяючи їх подальшому економічному вдосконаленню та інтеграції у світовий ринок. Однак слід враховувати, що цей фактор часто негативно сприймається корінним населенням. Історично склалося так, що етнічним китайцям вдавалося зосередити в своїх руках найприбутковіші галузі економіки Південно-Східної Азії, в той час як місцевому населенню часто доводиться працювати в низькооплачуваних секторах сільського господарства і промисловості.

У Південно-Китайському морі також залишаються невирішеними питання, які стримують розвиток інтеграційних процесів в регіоні. Так, наприклад, полеміка, описана в першій частині нашого дослідження, а саме:

Суперечки Китаю з В'єтнамом через Парацельс, з Філіппінами, Малайзією та Брунеєм щодо архіпелагу Спратлі.

Ще одним стримуючим фактором для розвитку є занепокоєння регіону нарощуванням військової сили північного сусіда. Ці побоювання посилилися після виступу китайського президента на 16-му з'їзді Комуністичної партії Китаю. У доповіді чітко зазначалося, що гарантії гармонійного розвитку оборонно-економічного комплексу пов'язані з поступовою модернізацією

армії та оборони на основі економічного розвитку країни. Регіональні ЗМІ висвітлили доповідь спікера про покращення своїх можливостей ведення бойових дій із застосуванням високоточної зброї.

Згідно із затвердженим новим військовим бюджетом, який передбачає збільшення видатків на 8% порівняно з минулим роком, також не додає оптимізму країнам Південно-Східної Азії. За даними дослідників Інституту стратегічних досліджень, Китай планує витратити на військові потреби близько \$200 млрд. Ці цифри величезні, вони є другими за величиною у світі після США. Особлива увага буде приділена оновленню ВМС, Китай вже має 2 авіаносні крейсери, до кінця 2020 року планується спустити на воду ще пару. Цей крок серйозно похитнув чашу військового потенціалу в бік Пекіна [48]. З огляду на існуючу проблему власності на острови між АСЕАН та Китаєм, побоювання щодо більш тісного військового співробітництва з Китаєм у регіоні видаються виправданими.

Що стосується США, то багатосторонні проекти розвитку є незначною частиною діалогового партнерства між АСЕАН і США, яке в цьому плані значно поступається взаємодії АСЕАН з Китаєм. Підписаний план співпраці передбачав реалізацію всього двадцять невеликих проектів із загальним капіталом \$9 млн. І він явно не охарактеризував масштаби потенціалу відносини.

У 2005-2006 роках були прийняті більш детальні програми «Розширене партнерство», яке наразі налічує близько 160 проектів у різних сферах, починаючи від освіти та охорони навколишнього середовища і закінчуючи боротьбою зі злочинністю у сфері високих технологій. Однією з найважливіших подій останнього часу, що характеризують зміну позиції США щодо Азії, став запуск у 2007 році програми Агентства США з міжнародного розвитку АСЕАН «Бачення розвитку співробітництва та інтеграції». З метою якого є сприяння зростанню торгівлі між США та АСЕАН та створення до 2017 року економічного співтовариства

США-АСЕАН [49].

Центр технічної підтримки та навчання США, створений при Секретаріаті АСЕАН у 2004 році, відповідає за реалізацію проблем постійного співробітництва в рамках діалогового партнерства. З кінця 2007 року основною роботою центру є реалізація проектів в рамках реалізація програми «Advance», яка включає сприяння в уніфікації тарифів і митних процедур, підвищення конкурентоспроможності текстильної та туристичної галузей «нових» країн-членів організації, а також надання необхідної консультативно-технічної допомоги Лаоській Республіці для її якнайшвидшого вступу до ВТО.

Відносини у сфері торгівлі та інвестицій можна назвати ключовим і водночас найбільш проблемним напрямком у питаннях співробітництва країн АСЕАН та США у першому десятилітті 2000-х років.

Внаслідок світової фінансової кризи 2008 року відбулася давно прогнозована подія: КНР потіснила США у списку лідерів партнерів організації та відсунула їх на 3-тє місце, після Японії. Ця подія була передбачуваною, оскільки тенденція до скорочення товарообігу між США та АСЕАН та одночасного зміцнення позицій Китаю спостерігається з середини 1990-х років. Надалі зниження позицій США продовжиться у зв'язку з укладенням угоди про вільну торгівлю (CAFTA) між АСЕАН та Китаєм. За оцінками експертів, щорічне скорочення товарообігу між АСЕАН та США становитиме близько \$700 млн [50].

Тим часом товарообіг між АСЕАН і США в 2008 році склав \$177 млрд. або 4% всієї торгівлі США, що в чотири рази перевищувало обсяг торгівлі Америки з Індією за той же період.

Активними темпами розвивалося інвестиційне співробітництво. На кінець 2007 року американські компанії інвестували в регіон близько 100 мільярдів доларів, що на третину більше, ніж в китайську економіку за той же період.

З метою мінімізації втрат від створення КАФТА США, починаючи з 2004 року, проводять планову політику налагодження економічних відносин з країнами регіону на двосторонній основі. Основним завданням, яке вони переслідують, є підписання угод про вільну торгівлю, які згодом мають перерости у транскордонний АСЕАН-АМЕРИКАНСЬКИЙ ССТА. За період з 2002 по 2007 рік були підписані документи, так звані рамкові угоди з усіма країнами:

– АСЕАН, за винятком Лаосу і М'янми, і Рамкова угода АСЕАН в цілому [51]. Паралельно з цим процесом велися переговори з Сінгапуром, Таїландом і Малайзією про створення двосторонніх ТЦА. Однак досягти скільки-небудь істотних результатів в цьому напрямку не вдалося в зв'язку з тим, що більшість країн АСЕАН не були в захваті від американських пропозицій, за винятком Сінгапуру, з яким в 2003 році була створена ЗТС. Головною проблемою при просуванні ініціативи ТСА з Таїландом був розмір тарифів на імпорт американської сільськогосподарської продукції, для Малайзії цим питанням стало питання захисту інтелектуальної власності (виробництва генеричних препаратів), а також надання американським компаніям доступу до сфери послуг, а також протиріччя щодо реалізації політики уряду Малайзії, яка виключала іноземні компанії з прибуткового сектору державних закупівель.

Державний переворот в Таїланді, а також закінчення терміну повноважень адміністрації Джорджа Буша-молодшого стали додатковими факторами, що гальмували реалізацію цієї політики [52].

Не менш проблематичною віхою для вирішення проблеми США є інтернаціоналізація юаня. Державна рада КНР санкціонувала використання юаня як валюти обміну в торговельних операціях між провінцією Юньнань і автономною префектурою Гуансі-Чжуан з країнами АСЕАН, особливо цей процес протікає з М'янмою, Таїландом, Лаосом, а також в населених пунктах між провінцією Гуандун і Гуансі-Чжуанським автономним

районом.

Гонконг і Макао. Через які виводяться великі суми юанів. Економічні успіхи Китаю призвели до того, що юань використовується як резервна валюта в країнах АСЕАН. Крім того, центральні банки Філіппін і Малайзії тепер використовують юань разом з доларом США в якості офіційної резервної валюти. Можна припустити, що в умовах триваючої економічної кризи КНР зробить додаткові кроки з підвищення значення юаня шляхом виділення країнам АСЕАН кредитів у юанях, ці кроки ще більше послаблять позиції американської валюти в регіоні.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що Китай та США є основними торговельними партнерами АСЕАН, але пріоритет у подальших відносинах належить Китаю.

3.2 Перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Китаєм та США

Зростання могутності Китаю в умовах глобалізації та регіоналізації, посилення взаємної залежності сторін породжує чимало сумнівів та проблем, що обговорюються науковим співтовариством АСЕАН та КНР. Наприклад, є побоювання, що Китай стане єдиним антагоністом у міру зростання своєї економічної могутності. Очевидно, що країни АСЕАН не хочуть бути ресурсною базою та об'єктом свого використання не за призначенням. З розвитком довірчих відносин і відкритості китайський капітал все більше зміцнює свої позиції в країнах Південно-Східної Азії і впливає на їх політику. Але залишається певна історична недовіра до Китаю та місцевих китайських громад (у деяких країнах сягає сьомої частини населення країни Таїланд, в деяких перевищуючи цей показник, досягаючи майже 80% в Сінгапурі). Дається взнаки неоднорідність систем політичної організації суспільств країн Південно-Східної Азії та КНР, відмінність у стратегії зовнішньої політики та

акцент на зовнішню безпеку. Важливо зазначити, що така тенденція спостерігається і серед членів Асоціації. Так, багато держав не схвалюють зовнішню політику Китаю щодо регіону і орієнтуються на партнерство з американцями, розглядаючи це партнерство як протиставлення.

Зростання напруженості довкола спірних островів Спратлі і загальне збільшення військового бюджету викликають все більше занепокоєння серед країн регіону з приводу військового вирішення конфлікту, більш того, Китай зайняв чітку позицію і навіть негативне рішення Гаазького суду не зупиняє його. Уряд Китайської Народної Республіки дав різко негативну оцінку цьому рішенням і не має наміру виконувати висновок [53].

Так що спостерігаються позитивні тенденції розвитку, товарообіг між країнами неухильно зростає, значно збільшуючись з року в рік. Є велика ймовірність, що ця тенденція збережеться. За середніми даними, товарообіг між Китаєм і АСЕАН з 2000 по 2013 рік збільшився приблизно в 20 разів і склав 244,133 млрд дол. експорту та \$199,402 млрд. імпорту.

Так, з початку 21 століття країни АСЕАН стали на шлях формування потужного торговельно-економічного союзу в Азії, який тяжіє до Китаю. Створення першої зони вільної торгівлі в регіоні є поворотним моментом не тільки в розвитку двосторонніх відносин, а й в історії всього регіону зокрема. Поява Китаю як нового лідера та формування центру регіональних економічних процесів може стати передумовою формування єдиної економічної економіки.

Простори типу «Спільний ринок». Це призведе до зміни загальної гео економічної конфігурації в регіоні та подальшого послаблення позицій США. Швидше за все, можливі контрзаходи з їхнього боку.

У міру того, як взаємозалежність зростає і розкриваються приховані наміри Пекіна, можуть виникнути труднощі з просуванням САФТА. На противагу Пекіну країни Південно-Східної Азії здатні вибудовувати інтеграцію з кількома центрами сили в рамках Східно азійського партнерства

або формату 10+3. Перспективи економічного співробітництва в регіоні залежать також від зовнішніх економічних чинників, у тому числі від узгодження воєнно-політичних інтересів залучених сторін, що може відіграти значну роль у подальшому розвитку та інтеграції в регіоні.

На даний час шляхи подальшого розвитку відносин між США та АСЕАН не зрозумілі, що пов'язано з перестановками в адміністрації Білого дому. Єдине, що вже стало зрозуміло, це те, що США не продовжать ініціювати переговори про розвиток зони вільної торгівлі в рамках ТТП, через відмову США від цих ініціатив [54]. Цей факт не означає, що США мають намір знову відвернутися від азіатського регіону, а лише переорієнтувати існуючу політику. У такій ситуації можна припустити, що США продовжать розвивати свої партнерські угоди з традиційними союзниками регіону Таїландом, Сінгапуром, Японією та Бірмою, що показав нещодавній візит представників країн-членів АСЕАН до Вашингтону для проведення наради з проблеми Північнокорейського півострова, а також обговорення перспектив розвитку співробітництва з Китаєм [55]. Разом з тим, незрозуміло, як будуть будуватися подальші відносини між США та АСЕАН, що пов'язано зі специфічною позицією нового президента США з цього питання.

Виходячи з вищевикладеного, випливає, що економічне співробітництво між АСЕАН та Китаєм досягло безпрецедентного рівня.

Це пояснюється низкою факторів, насамперед єдиною ідеєю гармонійного розвитку, якої дотримується більшість країн Південно-Східної Азії, більш вмілим інвестуванням, а також більшою кількістю ресурсів та потенціалу для спільної діяльності. Навпаки, позиції США втрачають звичну лідируючу роль, на сьогоднішній день товарообіг з АСЕАН реєструє лише 3-й показник країн-партнерів організації і, за прогнозами, продовжить падіння в майбутньому. Що стосується перспектив подальшого розвитку відносин АСЕАН-Китай, то вони обіцяють казкову перспективу, проте багато

країн побоюються економічного піднесення Китаю в регіоні, побоюючись потрапити в повну залежність від останнього [56]. Перспективи розвитку відносин зі США туманні, а Вашингтон часто проводить ірраціональну і часто пряму політику. Зміна глави Білого дому також не приносить оптимізму через один з його останніх указів про скасування ТТП.

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему китайсько-американських відносин на початку ХХІ століття, ми врахували геополітичні та гео економічні аспекти політики держав регіону. Центральним місцем у дослідженні було обрано частину Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а саме Південно-Східну Азію, що пов'язано з найбільш активною взаємодією у цій сфері та неможливістю проведення комплексного аналізу всіх процесів, що відбуваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні між країнами в рамках даного дослідження.

Розглянувши роль та інтереси США та Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні на початку ХХІ століття, ми дійшли висновку, що обидві країни покладають великі надії на подальше поглиблення співробітництва з країнами регіону, мають довгу історію відносин, співпрацюють з багатьох питань регіональної безпеки, але все ж є точки дотику, де країни не можуть знайти компроміс або не хочуть цього робити, в силу ряду причин.

Основними пріоритетами КНР в регіоні є подальше розширення свого впливу в регіоні, відстоювання своїх зовнішньополітичних пріоритетів, якими є непримиренна позиція щодо суверенітету острова Тайвань, жорстка позиція щодо володіння спірними островами Південно-Китайського моря, а також недопущення втручання третіх країн у спроби врегулювати ситуацію в регіоні. Для США головним завданням в регіоні є стримування зростаючої могутності КНР шляхом активізації співробітництва з такими союзниками, як Японія, Південна Корея, Філіппіни і Таїланд. Незважаючи на гостроту суперечок між Китаєм та союзниками США, останні не зацікавлені у подальшому розвитку конфлікту.

Характеризуючи політику Китаю та США, можна відзначити її стабільно конфронтаційний характер, з одного боку, вона має наростаючий

Економічна і політична міць в регіоні і світі, з іншого боку, небажання США миритися з таким порядком речей, створює можливості для розв'язання якщо не повномасштабної війни, то зростання напруженості і можливості виникнення небажаних інцидентів, одним із прикладів є територіальна суперечка в Південно-Китайському морі з приводу Парасельських островів і островів Спратлі, в якій проявляється вся суть американсько-китайських відносин.

Важливо відзначити, що США найчастіше виступають не ініціатором цих суперечок, а виступають посередником у вирішенні проблеми на стороні, протилежній Китаю. З одного боку, країни регіону бояться залишитися наодинці з Китаєм, з іншого — не впевнені в надійності свого заокеанського партнера, побоюючись обміну на чергову економічну або політичну вигоду в китайсько-американських відносинах. Так чи інакше, США продовжують нарощувати свій військовий контингент в регіоні, пояснюючи це політичною нестабільністю окремих країн регіону, проблемою Північнокорейського півострова та проблемами антитерористичної безпеки. Розуміючи складність відносин між США та Китаєм, обидві країни не наважуються вступати у відкрите протистояння, передбачаючи всю плачевність цієї події, як для себе, так і для регіону в цілому.

Простеживши специфіку торговельно-економічного співробітництва між Китаєм та США в рамках АТЕС, можна сказати наступне, що, незважаючи на складність політичної взаємодії в економічній складовій країни, вони є основними партнерами між собою, можна відзначити збалансованість та диверсифікацію торговельних партнерів. Цей етап розвитку Китаю характеризується переважанням партнерів з США. Вивчення зовнішньої торгівлі Китаю допомагає побачити високий економічний потенціал країни, що сприяє її залученню у світову економіку та зміцненню її позицій у світі в процесі глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова Н. С. Північно-Східна Азія у доктринальних засадах тихоокеанської політики США (кінець 1990-х – 2000-і роки) / Н. С. Баранова. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – 2018. – Вип. 43 (ч. II). – С. 29-31. 147
2. Васильев Л. Е. АСЕАН в начале XXI века. Актуальные проблемы и перспективы / Л. Е. Васильев. – М.: ИД «ФОРУМ», 2016. – 368 с.
3. Гончарук А. З. Забезпечення стабільності в АТР: запорука розвитку чи чинник стагнації? / А. З. Гончарук // Стратегічна панорама. – 2020. – № 3-4. – С. 43.
4. Городня Н. Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період / Н. Д. Городня // Проблеми міжнародних відносин. – 2017. – Вип. 2. – С. 89-105.
5. Городня Н. Д. Країни Східної Азії в першому десятилітті XXI ст.: регіональні інтеграційні ракурси та глобальні пріоритети / Н. Д. Городня // Дослідження світової політики. – 2017. – Вип. 50. – С. 198-227.
6. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.): монографія / Н. Д. Городня. – К.: «Прінт-Сервіс», 2019. – 528 с.
7. Каспрук В. Америка повертається в Південно-Східну Азію / В. Каспрук // Український тиждень. – 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/36177>.
8. Hung Ming-Te & Tony Tai-Ting Liu. U.S. Foreign Policy in Southeast Asia under the Obama Administration: Explaining U.S. Return to Asia and Its Strategic Implications / Hung Ming-Te & Tony Tai-Ting Liu // USAK YEARBOOK Vol. 5. – 2017. [Electronic resource]. – URL: http://www.academia.edu/4690617/U.S._Foreign_Policy_in_Southeast
9. John J. Brandon. A Strategic Pivot in U.S.-Southeast Asia Relations in 2012 / J. John Brandon. // IN THE NEWS. January, 4. – 2016. [Electronic resource].

–

URL:

<http://asiafoundation.org/inasia/2012/01/04/a-strategic-pivot-in-u-s-southeast-asia-relations-in-2012>

10. Андрощук М. В. Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торговельно-економічний аспект). 2020. С. 106-111. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8268/1/12.pdf>

11. Бабінчук О. С. Вплив світових торговельних війн на економіки США та Китаю. 2020. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/30377>

12. Вишневська І.Г. Форми і функції стратегії стримування та залучення Китаю в зовнішній політиці США. 2019. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/17007>

13. Власов В.Г. Зміст і механізми зовнішньої політики сучасної держави. 2015. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №8. С.1-14.

14. Вишневська-Черкас І.Г. Еволюція зовнішньополітичних стратегій США щодо КНР. Зовнішня політика, світова дипломатія і світовий порядок: зміст, закономірності, механізми роцвитку. Вип. 16. 2018.

15. Вишневська-Черкас І.Г. США–КНР: стратегія конгейджменту. Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328с.

16. Вишневська-Черкас І.Г. Форми і функції стратегії стримування та залучення Китаю в зовнішній політиці США. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 1 (21). 2018.

17. Габро І.В., Пікалова Т.О. Активізація китайсько-американських відносин як причина масової імміграції китайських громадян до США. Матеріали журналу "Молодий Вчений". 2020. No 4(80). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2080>

18. Головченко В. Американсько-китайська складова формування нестационарної системи міжнародних відносин у Східній Азій. Вісник КНУ Міжнародні відносини. Вип. 46. 2017.

19. Городня Н. Політика США щодо Китаю за адміністрації

Д.Трампа. 2021. С. 46-56. URL:
http://uaas.org.ua/members_works/American%20History%20&%20Politics_11.pdf#page=46

20. Пішко Г. Роль технологій, інтелектуальної власності та торгівлі технологічною продукцією у торгових відносинах США і КНР. 2020. С. 34-36. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/3996/3647

21. Порожня В. А. Пастка фуکیدіда: ілюзія чи нова реальність американсько-китайських відносин. 2021. С. 250-254. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11284>

22. Резнікова Н.В. Технологічне й цифрове суперництво КНР та США як детермінуючий фактор глобальної економічної кон'юнктури. 2021. С. 209-212. URL: <http://194.44.12.92:8080/xmlui/handle/123456789/6079>

23. Шевчук О. В. Моделі зовнішньополітичної стратегії КНР на початку ХХІ століття у висвітленні американської політології. Історичний архів. 2022. Вип. 8. С. 99-104.

24. Якубовський С. О., Родіонова Т. А., Бабінчук О. С. Торговельне протистояння США та Китаю. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія “Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм”. Вип. 11. 2020

25. Gang A. Shaping China-U.S. Coopetition. 2021. URL: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/shaping-china-us-coopetition>

26. Goldstein A. US–China Rivalry in the twenty-first century: Déjà vu and Cold War II. 2020. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7266422/>

27. GOLDWATER-NICHOLS DEPARTMENT OF DEFENSE REORGANIZATION ACT OF 2020. URL: https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/dod_reforms/Goldwater-NicholsDoDReordAct1986.pdf

28. Government Matters. China clearly biggest national security threat to United States, says defense strategy expert. 2021. URL: <https://govmatters.tv/china-clearly-biggest-national-security-threat-to-united-states>

[-says-defense-strategy-expert/](#)

29. Hale E. Do the US and China have a 'Taiwan agreement'? Oct 8, 2021. URL:

<https://www.aljazeera.com/news/2021/10/8/do-the-us-and-china-have-a-taiwan-agreement>

30. Hall I. Explainer: what exactly is the Quad and what's on the agenda for their Washington summit? Sep. 22, 2021. URL:

<https://theconversation.com/explainer-what-exactly-is-the-quad-and-whats-on-the-agenda-for-their-washington-summit-167988>

31. Hass R. The "new normal" in US-China relations: Hardening competition and deep interdependence. Aug. 12, 2021. URL:

<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/08/12/the-new-normal-in-us-china-relations-hardening-competition-and-deep-interdependence/>

32. Девуйст, Йоїрі. Відносини США та Китаю: Погляд з Європи. Сучасні міжнародні відносини. 2019. Том 19. № 5. С. 118-128.

33. Східноазіатський стратегічний огляд. Національний інститут оборонних досліджень, Токіо, Японія. URL:

http://www.nids.go.jp/english/publication/eastasian/pdf/east-asian_e98.pdf

34. Зовнішня політика виступ на Консультативній раді з зовнішніх справ. Виступ Гіллари Родем Клінтон, державний секретар, Вашингтон, округ Колумбія. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126071.htm>;

35. Гаррісон, Жан А. Розумне культивування Китаєм «м'якої» сили та його наслідки для політики США в Східній Азії. Азійські справи: американський огляд. 2019, весна. Випуск 32.1. С. 25-31.

36. Гріффітс, Джеймс. Зустріч сильних людей: Як Трамп впорався з Сі Цзі? 10 листопада 2017 р. URL:

<http://edition.cnn.com/2017/11/09/asia/donald-trump-china-xi-jinping/index.html>

37. Інтерв'ю з Тімоті Рассертом та Томом Бро Кайоном «Зустріч преси». Публічні документи президентів Сполучених Штатів. Вільям Дж. Клінтон, (у двох книгах). Книга 2.Вашингтон: Урядовий друкований офіс

Сполучених Штатів, 2020 р.

38. Прес-конференція Цзян й Клінтона. Китай. Факти та цифри Щорічний довідник. Вип. 24. Бріз, Флорида: Академічне міжнародне видавництво, 2018 р. 436 с. С. 104-108.

39. Мельцер, Джошуа П. Торговельна угода США-Китай – величезна угода для Китаю. URL: <https://www.brookings.edu/blog/orderfrom-chaos/2017/05/15/the-u-s-china-trade-agreement-a-huge-deal-for-china/>

40. Національна стратегія безпеки. Білий дім.. Вашингтон, округ Колумбія, 2020 р. 52 с.

41. Номінація Коліна Л. Пауелла на посаду державного секретаря. Слухання перед Комітетом з зовнішніх відносин Сенату Сполучених Штатів, Сто сьомий Конгрес, перша сесія, 17 січня 2021 р. Вашингтон: Урядовий друкований офіс Сполучених Штатів, 2021 р. 133 с.

42. Обама, Барак. Відновлення американського лідерства. Закордонні справи. Липень-серпень, 2017 р. Том 86. № 4. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>

43. Олорунніпа, Толусе та Дженніфер Джейкобс. Досягнення на зустрічі Трампа і Сі. 7 квітня 2017 р. URL: <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2017-04-07/trump-xi-summit-s-top-accomplishment-getting-to-know-each-other>

44. Панетта: Пентагон перенесе військові кораблі на Тихий океан. 1 червня 2019 р. Асоційований Прес. URL: <http://news.yahoo.com/panetta-pentagon-shift-warships-pacific010731386.html>

45. Президент Буш і прем'єр-міністр Вен Цзябао. Заяви до преси. 9 грудня 2003 р. URL: www.whitehouse.gov/news/releases/2003/12/20031209-2.html

46. Рамо, Дж. С. Пекінський консенсус. Лондон: Центр зовнішньої політики, 2018 р. 71 с.

47. Заяви на Стратегічному та економічному діалозі. Прес-конференція від США. Заяви Гіллари Родем Клінтон. Державний секретар. Пекін, Китай. 4 травня 2022 р. Державний департамент США. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/05/189315.htm>

48. Заяви з прем'єр-міністром Тимору Леште Ксананом Гусмао. Заяви Гіллари Родем Клінтон. Державний секретар. Тимор-Леште, 6 вересня 2022 р. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/09/197380.htm>

49. Текст виступу Цзяня на Америко-китайському товаристві, 30 жовтня 2017 р. Китай. Факти та цифри Щорічний довідник. Ред. Джеймс Мулвенон. Вип. 23. Бріз, Флорида: Академічне міжнародне видавництво, 2017 р. 512 с. С. 171-173.

50. З'яв Китаю в Азії: Наслідки для безпеки та економіки США: Слухання перед Підкомітетом з питань Східної Азії та Тихоокеанських справ Комітету з зовнішніх відносин Сенату Сполучених Штатів. Сто дев'ятий Конгрес, перша сесія. Вашингтон, 2016 р.

51. Національна стратегія боротьби з тероризмом. Білий дім, вересень 2006 р. Вашингтон, округ Колумбія, 2016 р. 49 с.

52. Прес-конференція президента в спеціальному адміністративному регіоні Гонконг // Публічні документи президентів Сполучених Штатів. Вільям Дж. Клінтон, 2018 р. (у двох книгах). – Книга 2.– Вашингтон: Урядовий друкований офіс Сполучених Штатів, 2018 р. – С. 1173-1176.

53. Відносини США-Китай: Новий шлях? 26 червня 2019 р. URL: <http://www.brookings.edu/events/2013/06/27-us-china-relations>

54. Спільний протистояння США та Китаю проти тероризму. Гостьовий будинок Західного передмістя. Шанхай, Народна Республіка Китай. 19 жовтня 2021 р. // Читач зовнішньої політики Джорджа Буша молодшого. Оп. cit. – С. 221–223.

55. Зустріч із прем'єр-міністром Венем Китаю. Білий дім. Вашингтон, округ Колумбія. 9 грудня 2023 р. // Читач зовнішньої політики Джорджа Буша молодшого. – Оп. cit. – С. 226-228.

56. Річний огляд поліпшення відносин між США та Китаєм у 2016 р.
// Китай. Факти та цифри Щорічний довідник / Ред. Джеймс Мулвенон. –
Вип. 21. – Бріз, Флорида: Академічне міжнародне видавництво, 2017 р. – 392
с. – С.75-77.